

Kindsoldaten

7 februari 2001

Jann Kleffner

Afke Siezen

Hugo Bakker

Executive Summary

For more than a decade, children are abducted by the Lord's Resistance Army (LRA), an armed opposition group fighting the Ugandan government in Northern Uganda with support of the government of Sudan. The present report examines the question of whether the leader of the Lord's Resistance Army, Joseph Kony, and other members of the Lord's Resistance Army can be held individually criminally responsible under international law for the abduction of children and the latter's involvement in the armed conflict as child soldiers, sexual slaves, or for other purposes.

Three categories of crimes that entail the individual criminal responsibility under international law stand central to the present inquiry: war crimes, crimes against humanity and torture.

War crimes require the existence of an armed conflict. The present report concludes that the violence between the Lord's Resistance Army and Ugandan governmental forces satisfy the international legal requirements and can be classified as a 'non-international armed conflict'. Despite the substantial involvement of Sudan, the conflict remains essentially one between the LRA and the Ugandan government and not an international armed conflict between the two states of Uganda and Sudan. Several of the acts committed against the abducted children qualify as war crimes in non-international armed conflict.

In addition, other acts committed by individual members of the Lord's Resistance Army and some of the same acts that constitute war crimes also constitute crimes against humanity, that is, inhumane acts that are part of a widespread or systematic attack directed against the civilian population. Furthermore, certain aspects of the treatment of the children amount to torture as an independent crime under international law.

War crimes, crimes against humanity and torture are international crimes subject to universal jurisdiction, which means that every state is entitled to prosecute those who commit these crimes, irrespective of the nationality of the perpetrator or the place where the crime was committed. The international crimes committed by Joseph Kony and other members of the Lord's Resistance Army can, therefore, be prosecuted world-wide. However, the actual

exercise of universal jurisdiction by states is dependent on the mechanisms in place in individual states. The possibility or even the obligation under international law to prosecute those individuals responsible for international crimes is thus in fact limited by either the unwillingness or the inability of states to do so. An example of ‘unwillingness’ is the use of prosecutorial discretion not to investigate certain crimes. Inability results, for instance, whenever a state lacks adequate legislation establishing universal jurisdiction over war crimes, crimes against humanity or torture. With these limitations in mind, the present report explores the possibilities of prosecuting Joseph Kony in national courts, with the main focus on the courts in The Netherlands and Belgium. The report concludes that a prosecution in the courts of The Netherlands for crimes against humanity is currently unlikely, although such a prosecution is possible with regard to war crimes and torture. The courts of Belgium can also exercise universal jurisdiction over crimes against humanity. National courts are presently the only forum for the prosecution of war crimes, crimes against humanity, and torture committed by Joseph Kony and other members of the Lord’s Resistance Army, since no international criminal tribunal presently exists that could claim jurisdiction over these crimes.

1. Inleiding	6
1.1. Achtergrond.....	6
1.2. Feiten.....	7
1.3. Rechtsvraag	8
1.4. Opzet	8
Hoofdstuk 2 – Het conflict.....	9
2.1. Achtergrond.....	9
2.2. Het rekruteren van kind als oorlogsmisdrijf en/of als misdrijf tegen de menselijkheid	11
2.3. De situatie in noordwestelijk Oeganda als gewapend conflict.....	12
2.4. Kwalificatie van het gewapende conflict	15
2.4.1. Wordt het gewapende conflict beheerst door het gemeenschappelijk artikel 3 of door het Tweede Additionele Protocol?.....	16
2.4.2. Geeft de betrokkenheid van Soedan het conflict een internationaal karakter?	16
Hoofdstuk 3 - Oorlogsmisdrijven.....	21
3.1 Algemene kenmerken.....	21
3.2 Oorlogsmisdrijven in een intern gewapend conflict	25
3.2.1. Ernstige inbreuken op het gemeenschappelijk artikel 3 van de Geneefse Conventies.....	26
3.2.2. Ernstige inbreuken op de wetten en gebruiken in tijden van een gewapend conflict	29
3.3. Conclusie.....	33
Hoofdstuk 4 - Misdrijven tegen de menselijkheid	35
4.1. Ontstaansgeschiedenis.....	35
4.2. Algemene kenmerken.....	36
4.3. De verschillende misdrijven.....	38
4.3.1. Moord	38
4.3.2. Slavernij	39
4.3.3. Gevangenneming of andere ernstige vormen van vrijheidsbeneming	40
4.3.5. Seksuele misdrijven.....	42
4.3.6. Andere onmenselijke gedragingen	43
4.4. Conclusie.....	44
Hoofdstuk 5 - Vervolgingsmogelijkheden	45

5.1. Algemeen	45
5.2. Vervolging in Nederland – het legaliteitsbeginsel	46
5.3. Vervolgingsverplichting.....	48
5.4. Vervolging in andere landen	49
5.4.1. Oeganda en Soedan	49
5.4.2. België	49
5.5. Vervolging door een internationaal tribunaal.....	50
5.5.1. VN Tribunalen.....	50
5.5.2. Permanente Strafhof.....	51
5.6. Conclusie.....	51
ANNEX I.....	53
GENEVA (“RED CROSS”) CONVENTIONS	53
Common article 3	53
ANNEX II	55
STATUTE OF THE INTERNATIONAL CRIMINAL COURT	55
Article 8.....	55
ANNEX III.....	61
STATUTE OF THE INTERNATIONAL CRIMINAL COURT	61
Article 7.....	61

1. INLEIDING

1.1. Achtergrond

Dit advies bespreekt het rekruteren van kinderen als soldaten in het internationaal recht. Het advies is geschreven in opdracht van de stichting *Watoto wa amani*. In het bijzonder wordt de vraag besproken of het rekruteren van kinderen individuele aansprakelijkheid voor de verantwoordelijke(n) met zich meebrengt.

De aanleiding van dit onderzoek vormt de gewapende strijd tussen de Oegandese regering en rebellengroepen zoals die zich de afgelopen jaar heeft afgespeeld in Oeganda. Door de rebellengroepering *Lord's Resistance Army* (hierna: LRA) onder leiding van Joseph Kony werden en worden duizenden kinderen geronseld voor allerlei werkzaamheden, waaronder het fungeren als soldaat.

Het rekruteren van kinderen is in strijd met verschillende normen van internationaal recht. Te denken valt aan het humanitair oorlogsrecht en aan de verschillende zowel universele als regionale mensenrechtenverdragen en -regelingen (zoals het *African Charter of Human and Peoples' Rights* uit 1981 en de Universele Verklaring voor de Rechten van de Mens uit 1948). Daarnaast bestaat er tevens een aantal verdragen en verklaringen met betrekking tot kinderen (het *African Charter on the Rights and Welfare of the Child* uit 1990 en het VN Verdrag voor de Rechten van het Kind uit 1989 en het Optionele Protocol inzake de betrokkenheid van kinderen bij gewapende conflicten en met name *Convention 182 on the Elimination of the Worst Forms of Child Labour* (1999) van de Internationale Arbeidsorganisatie). Uit de laatstgenoemde verdragen blijkt dat kinderen in het internationale recht een speciale status genieten. Desalniettemin zijn deze speciaal op kinderen gerichte verdragen in dit advies slechts van ondergeschikt belang, nu ze geen van alle betrekking hebben op internationale misdrijven. Met andere woorden, geen van deze verdragen bevat normen waarvan de schending wordt aangemerkt als een internationaal misdrijf.

Inbreuken op schendingen van slechts enkele normen van internationaal recht brengen individuele aansprakelijkheid van de dader met zich mee. Internationaal recht geldt immers in de eerste plaats slechts tussen staten onderling, en roept slechts bij uitzondering rechten of plichten voor een individu in het leven. Slechts enkele individuele gedragingen worden als dermate ernstig beschouwd dat ze worden aangemerkt als misdrijven naar internationaal recht. De ernst van de gedraging rechtvaardigt in een dergelijk geval de strafbaarstelling door het volkenrecht, zoals dit bijvoorbeeld het geval is bij foltering, genocide, misdrijven tegen de menselijkheid en oorlogsmisdrijven.

Hoewel het rekruteren van kinderen als soldaten dikwijls het onderwerp is geweest van resoluties en besluiten van respectievelijk de Algemene Vergadering en de Veiligheidsraad van de Verenigde Naties en andere intergouvernementele organisaties, kan niet gezegd worden dat het rekruteren van kinderen op zichzelf, anders dan als oorlogsmisdrijf of een misdrijf tegen de menselijkheid, als een zelfstandig internationaal misdrijf kan worden beschouwd. Hiervoor is vereist dat er in de overgrote meerderheid van de internationale gemeenschap consensus (*opinio juris*) bestaat over de vraag of het rekruteren van kinderen als soldaten als zodanig kan worden vervolgd en dat er ook een statenpraktijk (*state practice*) bestaat waaruit dit blijkt. Hiervan is in geval van het rekruteren van kinderen geen sprake.

1.2. Feiten

In de afgelopen twaalf jaar zijn naar schatting 12.000 kinderen, voornamelijk tussen de 13 en 16 jaar oud, door de LRA ontvoerd uit Noord Oeganda. Deze kinderen, zowel jongens als meisjes, worden als soldaten ingezet tegen de Oegandese regering om aan de zijde van de LRA deel te nemen aan de gewapende strijd. Dit alles onder dwang en dreiging van de kant van de LRA. Daarnaast worden veel kinderen tewerkgesteld als keukenhulp, schoonmaakster of worden zij op pad gestuurd om voor voedsel en water te zorgen. De werkomstandigheden van deze kinderen zijn vaak zeer slecht, zo niet levensbedreigend. Meisjes worden bovendien tegen hun zin toebedeeld aan hoge officieren in het leger of als troostmeisjes 'geschonken' aan andere leden van de LRA. De kinderen die de opgedragen taken niet naar behoren uitvoeren worden gemarteld, en zij die trachten te vluchten worden omgebracht of zwaar mishandeld ten overstaan van de andere kinderen om hen te intimideren en zodoende te beletten ook een vluchtpoging te ondernemen. De ontvoeringen en uitbuiting van deze kinderen vindt reeds

vanaf 1989 plaats onder leiding van Joseph Kony, die kan worden gezien als de leider van de LRA.¹ De LRA wordt in haar strijd tegen de Oegandese regering gesteund door Soedan.²

1.3. Rechtsvraag

Het advies bespreekt op basis van de hierboven genoemde feiten de volgende rechtsvraag:

Kan het rekruteren van kinderen als soldaten alsmede het onder dwang inzetten van kinderen voor allerlei werkzaamheden, worden gekwalificeerd als een internationaal misdrijf waar individuele aansprakelijkheid van de dader uit volgt?

1.4. Opzet

In hoofdstuk 2 wordt het conflict in Oeganda nader beschouwd. Na een beschrijving van de achtergrond van het conflict en de erbij betrokken partijen, wordt de precieze aard van het conflict geïdentificeerd, waarbij de vraag centraal staat of het om een 'gewapend conflict' gaat, en zo ja, of dit gewapend conflict een internationaal of een louter intern karakter heeft. In het derde en vierde hoofdstuk wordt het verschijnsel van het rekruteren van kinderen als soldaten alsmede het gedwongen tewerkstellen in de ruimste zin van het woord getoetst aan twee categorieën internationale misdrijven: oorlogsmisdrijven (hoofdstuk 3) en misdrijven tegen de menselijkheid (hoofdstuk 4). Het uitgangspunt bij deze toetsingen vormt het Statuut van het Permanente Strafhof (hierna: ICC Statuut). Dit ICC Statuut biedt de meest uitgebreide beschrijving van voornoemde internationale misdrijven, en wordt algemeen beschouwd als een weergave van de stand van het hedendaagse gewoonterecht (althans voor wat betreft de materiële normen). In het laatste hoofdstuk wordt kort ingegaan op de vraag wat de conclusies van de verschillende hoofdstukken met zich meebrengen voor de individuele aansprakelijkheid van de daders, en worden enkele tentatieve opmerkingen geformuleerd ten aanzien van de mogelijkheid van eventuele daadwerkelijke vervolging van de verantwoordelijken.

¹ Zie o.a. *The Use of children as soldiers in Africa: Uganda*, Coalition to stop the use of child soldiers, 1999, Chatelaine, Switzerland, pp. 113-116; *The Scars of Death: Children abducted by the Lord's resistance Army in ganda*, Human Rights Watch, 1997, New York.

HOOFDSTUK 2 – HET CONFLICT

2.1. *Achtergrond*

De LRA, aanvankelijk *The Holy Spirit Movement* genaamd, werd voor het eerst actief in de noordwestelijke regio van Oeganda in 1986. De groep bestaat sinds 1989 onder haar huidige naam, de LRA, en wordt geleid door Joseph Kony. De groep opereert vanuit Soedan en wordt actief ondersteund door de Soedanese regering. De doelstelling van de LRA is het regeren van Oeganda met als uitgangspunt de Bijbelse Tien Geboden. Hoewel de LRA stelt dat het een politieke agenda heeft en dat ze de omverwerping van de regering ten doel heeft, blijkt dit nauwelijks uit zijn handelen. Het merendeel van de bevolking in het gebied waar de LRA actief is, is gekant tegen het door de LRA gebruikte geweld. Desondanks heeft de LRA de omvang van zijn manschappen weten te versterken tot 2.000 man. Vanaf het moment dat de LRA in 1994 een verbond sloot met het *West Nile Bank Front* begon de Oegandese regering met grensoverschrijdende militaire activiteiten in Soedan. Het *West Nile Bank Front* stelt een onafhankelijk en Islamitisch *West Nile* te willen vormen. Dit Front ontstond nadat een aantal loyalisten van president Amin, die in de jaren tachtig actief waren zich aaneen sloten. Toen president Museveni aan de macht kwam boden enkele van de gehergroepeerde guerrillabewegingen hun diensten aan de Soedanese regering aan. In 1993 werd het Front nieuw leven ingeblazen en begon zich te wijden aan het wreken van de activiteiten van Oeganda in zuidelijk Soedan. Het Front leidde zware verliezen in 1995. De beweging sloot een verbond met de LRA na zich wederom te hebben gereorganiseerd nadat het door de Soedanese regering was voorzien van de nodige hulpmiddelen. De strijdkrachten van het Front waren in 1997 naar verluid verzwakt door de strijd in zuidelijk Soedan.³ Desalniettemin hervatte het Front enkele maanden later de strijd weer met invallen in Oeganda vanaf bases in de Democratische Republiek Kongo. Daarnaast worden eveneens activiteiten in het

² *Ibid.*

³ European Platform for Conflict Prevention and Transformation: Hans de van Veen, *Uganda- Explosive Mix of Problems could re-ignite Civil War*, Beschikbaar op: http://www.oneworld.org/euconflict/sfp/part2/258_.htm - bezocht in oktober 2000.

noordwesten van Oeganda waargenomen van een andere kleine oppositie groepering, de *Ugandan National Rescue Front*.⁴

Alle genoemde oppositie groeperingen (respectievelijk het *West Nile Bank Front*, het *Ugandan National Rescue Front* en de LRA) zijn nog steeds actief en opereren alle vanaf bases in Soedan en worden daarbij ondersteund door de Soedanese regering.⁵

In 1997 heeft het Oegandese leger 20.000 soldaten ingezet in de strijd tegen de LRA langs de grens met Soedan in het noorden van Oeganda. Dit aantal komt overeen met bijna de helft van het totale militaire personeel van Oeganda. Het conflict heeft geleid tot de verplaatsing van grote aantallen burgers in de districten Kitgum en Gulu. Volgens verschillende NGO's zijn in de afgelopen jaren zo'n 20.000 jongens en meisjes ontvoerd: kinderen zijn de voornaamste bron waaruit de LRA rekruteert in Oeganda.⁶ Deze rekruteringspraktijk werd in 1998, 1999 en 2000 door de Mensenrechtencommissie van de Verenigde Naties veroordeeld.⁷

Hoewel de gewelddadige activiteiten die aan de LRA werden toegeschreven aanzienlijk verminderden nadat de LRA in februari 1999 terugkeerde naar zijn kampen in Soedan, had dit tijdelijke staakt-het-vuren geen enkele positieve invloed op de levens van de duizenden door de LRA ontvoerde, en in Soedanese kampen gevangen gehouden kinderen.

Een groot deel van de burgers in Noord Oeganda is vanaf 1996 ondergebracht in door de *Ugandan Peoples' Defence Forces* (hierna: UPDF) beschermde kampen. Daarbij werd sterke dwang uitgeoefend wanneer de burgers niet meewerkten aan deze 'verhuizing'. Nog steeds leven meer dan 300.000 burgers in dergelijke kampen, waarin voedsel en water, gezondheidszorg en onderwijs beperkt beschikbaar zijn, en de woonomstandigheden in het algemeen slecht zijn.

⁴ *The Use of children as child soldiers in Africa: Uganda*, Coalition to stop the use of Child Soldiers, pp.113-116.

⁵ Hans van de Veen, *Uganda- Explosive Mix of Problems could re-ignite Civil War*, supra noot 4.

⁶ *Ibid.*

⁷ Resolutie 1998/75, *Abduction of children from northern Uganda*, UN Doc. E/CN.4/RES/1998/75, 22 april 1998; Resolutie 1999/43, UN Doc. E/CN.4/RES/199/43, 26 april 1999; Resolutie 2000/60, UN Doc. E/CN.4/RES/2000/60, 27 april 2000.

Nog steeds biedt Soedan actief ondersteuning aan de LRA. Zo wordt de LRA toegestaan om vanaf Soedanees grondgebied operaties uit te voeren, wordt de LRA voorzien van voedsel en wapens, en worden Soedanese soldaten ter bescherming van de kampen van de LRA in de nabijheid van deze kampen gestationeerd.⁸ De rol en de verantwoordelijkheid van Soedan met betrekking tot het rekruteren van kinderen als soldaten is benadrukt in een resolutie van het Europees Parlement, waarin de Soedanese regering dringend werd verzocht om de steun aan de LRA te staken en bovendien medewerking te verlenen aan het bevrijden van alle kinderen die door de rebellen zijn ontvoerd.⁹ In december 1999 hebben Oeganda en Soedan in Nairobi een vredesakkoord getekend, waarin beide zich verbonden om af te zien van verder gebruik van geweld ter beslechting van geschillen, terroristische groeperingen te ontmantelen en te ontwapenen, steun aan rebellengroeperingen in elkaars landen te staken en elkaars soevereiniteit en territoriale integriteit te respecteren.¹⁰ Ondanks dit vredesakkoord en voornoemde resolutie van het Europees Parlement is de Soedanese regering doorgestaan met het ondersteunen van de activiteiten van de LRA, en zijn door de LRA ontvoerde Oegandese kinderen nog immer niet bevrijd uit de bases van de LRA in Soedan.

2.2. Het rekruteren van kind als oorlogsmisdrijf en/of als misdrijf tegen de menselijkheid

Om vast te stellen of het rekruteren van kinderen kan worden gekwalificeerd als oorlogsmisdrijf dan wel als misdrijf tegen de menselijkheid, is het van om belang beide internationale misdrijven van elkaar te onderscheiden. Oorlogsmisdrijven zijn zware schendingen van het in oorlogstijd van toepassing zijnde recht, terwijl het bij misdrijven tegen de menselijkheid gaat om gedragingen die gericht zijn tegen de burgerbevolking, zonder dat het bestaan van een gewapend conflict noodzakelijk is. Misdrijven tegen de menselijkheid kunnen derhalve evenzeer in vreedstijd worden gepleegd. Een tweede belangrijk verschil is dat oorlogsmisdrijven zijn gericht tegen de onderdanen en leden van de ‘tegenpartij’ in het gewapende conflict, terwijl misdrijven tegen menselijkheid tegen de burgerbevolking zijn gericht, waarbij het irrelevant is wat de nationaliteit van deze bevolking is.¹¹

⁸ Human Rights Watch Report 2000 (Oeganda).

⁹ IRIN: Uganda: Sudan urged to help free abducted children, 12.7.00.

¹⁰ BBC New Online, World: Africa: Sudan and Uganda to tackle rebels, 8.12.99.

¹¹ Bassiouni, *Crimes Against Humanity*, 2nd ed. (1999), p. 72.

Aangezien oorlogsmisdrijven alleen kunnen worden begaan ten tijde van een gewapend conflict is het van belang vast te stellen of de situatie in noordwestelijk Oeganda voldoet aan de criteria die in het internationale recht gelden voor een 'gewapend conflict'.

2.3. De situatie in noordwestelijk Oeganda als gewapend conflict

Het Joegoslavië Tribunaal heeft in de *Tadic* zaak een 'gewapend conflict' gedefinieerd als:

"a resort to armed force between States or protracted armed violence between governmental authorities and organized armed groups or between such groups within a State".¹²

Evenals het recht dat van toepassing is op gewapende conflicten, is het humanitaire oorlogsrecht van toepassing vanaf het moment dat het gewapende conflict een aanvang neemt. Het blijft van toepassing nadat de vijandelijkheden zijn gestaakt, en wel tot aan het moment dat een duurzame vrede is bereikt; of, in geval van interne gewapende conflicten, totdat een vreedzame oplossing voor het conflict is gevonden. Het humanitaire oorlogsrecht blijft tot op dat moment van toepassing in het gehele grondgebied van de staten-in-oorlog, of, in geval van een intern conflict, in het gebied dat onder het gezag valt van één van de strijdende partijen, waarbij het niet uitmaakt of de eigenlijke strijd zich nu in dat specifieke gebied afspeelde.¹³

Bovenstaande definitie van de beroepskamer van het Joegoslavië Tribunaal geeft het fundamentele verschil aan tussen een internationaal gewapend conflict (tussen staten) en een intern gewapend conflict (tussen regeringsautoriteiten en georganiseerde gewapende groeperingen of tussen dergelijke groeperingen onderling in een staat). Dit onderscheid is van belang voor het internationaal humanitaire oorlogsrecht, omdat de bescherming op grond van dit recht in internationaal gewapende conflicten aanzienlijker uitgebreider is dan het recht dat bescherming biedt in conflicten die niet een internationaal karakter hebben. Het laatstgenoemde recht is overigens een tamelijk recent verschijnsel. Dit geldt eens te meer voor de opvatting dat oorlogsmisdrijven kunnen voortvloeien uit een schending van deze regels.

¹² *Prosecutor v. Tadic*, IT-94-1, ICTY Appeals Chamber, Decision on the Defence Motion for Interlocutory Appeal on Jurisdiction, 2 oktober 1995, para. 70.

¹³ *Ibid.*

Regels die bescherming bieden in interne conflicten zijn te vinden in het gemeenschappelijk artikel 3 van de vier Geneefse Conventies,¹⁴ het Tweede Additionele Protocol daarbij,¹⁵ en het internationaal gewoonterecht.¹⁶ Het bestaan van deze regels wil overigens niet zeggen dat interne conflicten worden beheerst door het volkenrecht in al haar facetten. Voorts zijn de normen en beginselen die gelden in internationale conflicten niet zonder meer van toepassing verklaard op interne conflicten.¹⁷ Hetzelfde geldt ten aanzien van de internationale strafbaarstelling van schendingen van humanitair oorlogsrecht in interne conflicten. In dit verband kan gewezen worden op het feit dat een aanzienlijk kleiner aantal gedragingen als oorlogsmisdrijf worden aangemerkt wanneer zij ten tijde van een intern conflict wordt begaan dan wanneer dezelfde gedragingen in een internationaal conflict zouden worden begaan.¹⁸

Onder de in hierboven weergegeven definitie van een intern gewapend conflict vallen niet andere vormen van geweld, zoals interne spanningen zoals eenmalige en sporadische gewelddadigheden of andere gebeurtenissen van gelijke aard waarop het internationaal humanitaire recht niet van toepassing is.¹⁹ Dit onderscheid tussen intern gewapende conflicten en interne spanningen, en daarmee de toepasselijkheid van het humanitair oorlogsrecht respectievelijk het mensenrechtenrecht, is echter niet haarscherp.²⁰ Om de aard van een conflict vast te stellen, moeten alle bijzondere kenmerken van de situatie in acht worden genomen. Desalniettemin moet er, voordat er sprake kan zijn van een gewapend conflict, ten minste sprake zijn van langdurig geweldgebruik tussen regeringsautoriteiten en georganiseerde gewapende groeperingen of tussen dergelijke groeperingen onderling in een staat.²¹ Kortom, voor een intern gewapend conflict moet aan de volgende voorwaarden zijn voldaan:

¹⁴ Conventie voor de gewonden en zieken in de strijdkrachten ter land (GC I), Conventie voor de gewonden, zieken en schipbreukelingen in de strijdkrachten ter zee (GC II), Conventie inzake de behandeling van krijgsgevangenen (GC III), Conventie inzake de bescherming van de burgerbevolking in oorlogstijd (GC IV), Geneve, 12 augustus 1949; respectievelijk Trb. 1951, 72, Trb. 1954, 247.

¹⁵ Additioneel Protocol van 1977 bij de Geneefse Conventies van augustus 1949, inzake niet-internationaal gewapende conflicten (AP II).

¹⁶ *Prosecutor v. Tadic*, supra note 8, paras. 100-125.

¹⁷ *Ibid*, para. 126.

¹⁸ Bijvoorbeeld, de meest recente codificatie van oorlogsmisdrijven in een internationaal instrument, het Statuut van Rome van het Internationaal strafhof (1998), telt zo'n 34 gedragingen die oorlogsmisdrijven zijn in internationaal gewapende conflicten, terwijl het Statuut slechts 16 gedragingen telt die oorlogsmisdrijven zijn in intern gewapende conflicten.

¹⁹ Cf. Article 1 (2) van Aanvullend Protocol II bij de Geneefse Conventies.

²⁰ Fionnuala Ni Aolain, *The relationship between situations of emergency and low-intensity armed conflict*, 28 Israel Yearbook of Human Rights (1998), pp. 97-106.

²¹ *Prosecutor v. Tadic*, supra noot 12.

- de vijandelijkheden moeten langdurig van aard zijn, en
- de rebellerende groeperingen moeten enige mate van organisatie bezitten.²²

De vraag is dan ook of de gewelddadigheden tussen de LRA en de strijdkrachten van de Oegandese regering als een gewapend conflict kunnen worden gekwalificeerd.

De LRA is sinds het einde van de tachtiger jaren actief. Hoewel de schaal van de activiteiten per periode verschilde, is het duidelijk dat ze tot op de dag van vandaag plaatsvinden. Door zijn sterkte van vele honderden strijders heeft de LRA zich in staat getoond het Oegandese leger te betrekken in grootschalige militaire operaties, waarbij soms de helft van het Oegandese leger deelnam.²³ Hoewel de aan de LRA toegeschreven opstandige activiteiten aanzienlijk verminderden nadat de LRA zich in februari 1999 had teruggetrokken naar hun in Soedan gelegen kampen, bleek het staakt-het-vuren slechts tijdelijk van aard, en werd er geen vreedzame oplossing van het conflict bereikt. Het door Soedan en Oeganda getekende vredesakkoord werd evenmin geïmplementeerd, en Soedan ondersteunt de LRA nog steeds actief. De gewelddadigheden zijn derhalve 'langdurig' van aard en voldoen daarom aan de eerstgenoemde voorwaarde van de definitie van 'gewapend conflict'. De gewelddadigheden zijn bovendien dermate ernstig dat de Oegandese regering niet kan volstaan met het inzetten van een politiemacht, maar genoodzaakt is om zijn leger tegen de opstandelingen in te zetten. De mate van de gewelddadigheden gaat daarmee duidelijk verder dan die van 'interne strubbelingen' of 'spanningen' en kan dan ook moeilijk worden beschreven als een situatie van 'algehele onrust' of 'terrorisme'. Naast de financiële middelen die door de Oegandese overheid worden besteed aan het bestrijden van de LRA kan worden gewezen op de gedwongen plaatsing van burgers in door de *Ugandan Peoples' Defence Forces* beschermde kampen.²⁴

De tweede voorwaarde, die van enige mate van 'organisatie', geeft aan dat sprake moet zijn van een gezagsstructuur binnen de gewapende groepering die het opleggen van discipline door de feitelijke leiding mogelijk maakt.²⁵ De LRA heeft een dergelijke gezagsstructuur hetgeen blijkt uit het feit dat de LRA onder leiding van Joseph Kony opereert, en voorts

²² Liesbeth Zegveld, *Armed Opposition Groups in International Law: The Quest for Accountability*, p. 153.

²³ Zie pagina 9 van dit rapport.

²⁴ *Ibid.*

²⁵ Liesbeth Zegveld, *supra* noot 21.

sprake is van verschillende rangen binnen de groepering.²⁶ Het bestaan van verschillende rangen in de LRA blijkt tevens uit de vele rapporten over de gedwongen rekrutering van kinderen door de LRA,²⁷ waarin melding wordt gemaakt van meisjes die aan bevelhebbers worden gegeven als echtgenotes. Hoewel deze rangen misschien niet overeenkomen met de in reguliere legers gangbare rangen, wijst het bestaan van 'bevelhebbers' op een zekere mate van organisatie van de LRA. Dit blijkt tevens uit de door de LRA genomen disciplinaire maatregelen, maatregelen die ten aanzien van ontvoerde kinderen dikwijls de vorm aannemen van een combinatie van geweld en dreigementen, en zelfs de dood.

Bij wijze van conclusie kan dan ook worden gesteld dat aan beide criteria wordt voldaan en de gewelddadigheden die plaatsvinden tussen de LRA en de Oegandese strijdkrachten kunnen worden aangemerkt als een 'gewapend conflict'.

2.4. Kwalificatie van het gewapende conflict

Zoals hierboven reeds werd aangegeven, wordt onderscheiden tussen internationale en niet-internationale (interne) conflicten. Ten aanzien van niet-internationale conflicten formuleren het gemeenschappelijk artikel 3 van de Geneefse Conventies en het Tweede Additionele Protocol verschillende criteria. Het gemeenschappelijk artikel 3 stelt de twee hierboven beschreven voorwaarden van enerzijds een zekere duur van de gewelddadigheden en anderzijds enige mate van organisatie van de betrokken gewapende groepering. Het Tweede Additionele Protocol bevat echter een hogere drempel, waarmee het op minder gevallen dan het gemeenschappelijk artikel 3 van toepassing is: het Tweede Additionele Protocol is alleen van toepassing indien de gewapende groepering macht uitoefent over een bepaald grondgebied waar de groepering geplande en voortdurende militaire operaties uitvoert, en bovendien functioneert onder een voor die operaties verantwoordelijke leiding (*responsible command*). Het verschil tussen de criteria van het gemeenschappelijk artikel 3 respectievelijk het Tweede Additionele Protocol is derhalve dat de gewapende groepering de macht over een deel van het grondgebied van de staat waar het niet-internationale conflict zich afspeelt moet

²⁶ *Supra* noot 1.

²⁷ *Ibid.*

uitoefenen.²⁸ De ratio van deze hogere drempel is gelegen in de gedachte dat alleen dergelijke groeperingen in staat zijn om het Tweede Additionele Protocol te implementeren.²⁹

2.4.1. Wordt het gewapende conflict beheerst door het gemeenschappelijk artikel 3 of door het Tweede Additionele Protocol?

Met betrekking tot de LRA dient derhalve de vraag te worden gesteld of deze groepering de voor de toepasselijkheid van het Tweede Additionele Protocol vereiste macht uitoefent over een deel van het Oegandese grondgebied. De LRA opereert vanaf Soedanees grondgebied, en wordt daarbij gesteund door Soedan. Om deze reden kan niet gezegd worden dat de LRA macht uitoefent over een deel van het Oegandese grondgebied. Dat de LRA wellicht een zekere mate van macht uitoefent over Soedanees grondgebied doet niets af aan de conclusie dat van macht over Oegandese grondgebied geen sprake is. Het Oegandese grondgebied waar de gevechten tussen de LRA en de Oegandese strijdkrachten plaatsvinden (Kitgum en Gulu) staat volledig onder controle van de Oegandese strijdkrachten. Het Tweede Additionele Protocol is derhalve niet van toepassing op het onderhavige conflict.

2.4.2. Geeft de betrokkenheid van Soedan het conflict een internationaal karakter?

Nu de Soedanese regering betrokken is bij het conflict rijst de vraag of dit gegeven gevolgen heeft voor de kwalificatie van het conflict. Er zou immers gesteld kunnen worden dat geen sprake is van slechts een strijd tussen de LRA en de Oegandese strijdkrachten, maar (eveneens) tussen Oeganda en Soedan. Indien dit het geval is, kan het gewapende conflict worden gekwalificeerd als 'internationaal conflict'.

De enkele betrokkenheid van een derde staat bij een conflict dat in de eerste plaats vooral een intern conflict is, maakt dit interne conflict niet zonder meer internationaal van karakter. Wil de aard van het conflict wijzigen in dat van een 'internationaal conflict', dan is vereist dat deze staat macht uitoefent over de gewapende groepering, niet alleen door hem te voorzien van de

²⁸ Cf. Artikel 1 (1) AP II; Liesbeth Zegveld, *ibid.*, pp. 160-165.

²⁹ Yves Sandoz/Christopher Swinarski/Bruno Zimmermann (ed.), *Commentary on the Additional Protocols of 8 June 1977 to the Geneva Conventions of 12 August 1949*, Geneva 1987, p. 1353, para. 4470.

nodige militaire en financiële middelen, maar tevens door het coördineren of het in algemene zin helpen plannen van diens militaire activiteiten. Het is daarentegen niet vereist dat de staat daarnaast ook nog instructies uitvaardigt aan de leider of aan andere leden van de gewapende groepering met betrekking tot de tenuitvoerlegging van de gedragingen die in strijd zijn met het volkenrecht.³⁰

De steun van de Soedanese regering aan de LRA is sinds 1994 een zeer belangrijke factor geweest in de activiteiten van de LRA. Zonder deze steun zou de LRA niet kunnen hebben beschikken over het wapenarsenaal dat zij heeft en zou zij geen gebruik hebben kunnen maken van de relatief veilige bases in Soedan waar de ontvoerde kinderen naartoe worden gevoerd om te worden getraind. Deze bases zijn vaak in de nabijheid van Soedanese militaire eenheden gelegen. Het Soedanese leger gebruikt de LRA daarnaast als een militaire macht in de strijd tegen de *Sudan's Peoples' Liberation Army* (SPLA) (en als een manier om Oeganda te destabiliseren in reactie op de vermoede steun van de Oegandese regering aan deze SPLA).³¹ De actieve betrokkenheid van Soedan heeft ertoe geleid dat een aantal internationale organisaties Soedan medeverantwoordelijk houden voor de ontvoeringen van kinderen en andere ernstige mensenrechtenschendingen door de LRA.³²

Hoewel de LRA in beginsel onafhankelijk is van de Soedanese autoriteiten, werkt het in de praktijk nauw samen met het Soedanese leger. Als voorbeelden van de samenwerking kunnen dienen een eenheid die onder leiding van Kerubino Kuenyin Bol opereert, een voormalige bevelhebber in de SPLA, die sinds eind 1994 militaire operaties heeft uitgevoerd vanuit door de regering van Soedan beheerste steden in noordelijk Bahr al-Gazal (Soedan), en een eenheid, genaamd de *Any-Nya Two*, onder leiding van Paulino Matip Nhial, die in het gebied van de westelijke Upper Nile (Soedan) opereerde vanaf 1983. Ooggetuigen hebben daarnaast de rol van Soedanese soldaten beschreven bij het identificeren van kampen en bij de aanvoer van wapens en andere middelen voor de strijd.³³ De Soedanese soldaten zijn sinds augustus 1994 direct betrokken bij het leveren van wapens aan de LRA, hetgeen doorgaans per vrachtwagen plaatsvindt. Kinderen die in 1996 en 1997 werden ontvoerd hebben verklaard

³⁰ *Prosecutor v. Tadic*, Case No. IT-94-1-A, ICTY Appeals Chamber, judgment of 15 July 1999, paras. 131, 137.

³¹ Amnesty International - Report - AFR 59/01/97, 18 september 1997, *Uganda, "breaking God's Commands": The Destruction of Childhood by the Lord's Resistance Army*.

³² Cf. de resolutie van de Verenigde Naties waarnaar verwezen in *supra* noot 7.

³³ Amnesty International - Report - AFR 59/01/97, *supra* noot 31. Getuigenverklaring van de zeventien jaar oude "T" waarin hij beschrijft wat hij zag in mei 1996.

dat Soedanese soldaten wapens en munitie uitlaadden uit een legervrachtwagen in het LRA kamp in Aru. De vracht bestond gedeeltelijk uit AK47 and G3 geweren, anti-tank wapens (waaronder B10 kanonnen zonder terugslag), 81mm en 82mm mortieren en landmijnen. Deze wapens werden niet eerder in het conflict gebruikt dan nadat de Soedanese regering zich in de strijd begon te mengen door middel van steun aan de LRA. Sommige ooggetuigen verklaarden daarnaast dat het Soedanese leger uniformen van het Soedanese leger aanvoerden.³⁴ De Soedanese strijdkrachten lijken de LRA tevens te steunen in het gevangen houden van de door de LRA gerekruteerde kinderen, bijvoorbeeld door ontvluchte kinderen op te sporen en aan te houden en aan de LRA over te leveren.³⁵

Het feit dat het Soedanese leger gebruik maakt van de LRA als een militaire macht blijkt uit de gezamenlijke operaties tegen de SPLA, zoals de gevangenneming door de UPDF van 114 reguliere Soedanese soldaten en 64 leden van de LRA bij een treffen op 14 april 1997. Gezamenlijke operaties werden in het begin van 1997 nog immer uitgevoerd.³⁶

De vraag is, als gezegd, of de betrokkenheid van Soedan neerkomt op algehele controle van Soedan over de LRA. Alhoewel het uitermate moeilijk is een nauwkeurige drempel voor dergelijke algehele controle vast te stellen, kan op basis van de hierboven opgesomde gegevens toch enkele conclusies worden getrokken.³⁷ Enerzijds kan, op basis van de rapporten redelijkerwijze geconcludeerd worden dat Soedan betrokken is bij door de LRA van wapens en andere uitrustingen te voorzien en ondersteuning te verlenen in de uitvoering van operaties. Het meest sprekende voorbeeld hiervan is het ter beschikking stellen van bases op Soedanees grondgebied. Anderzijds is het echter twijfelachtig of Soedan daarnaast ook de algehele planning van de militaire activiteiten van de LRA coördineert of daarbij helpt, en derhalve of sprake is van 'algehele controle'. Ondanks het feit dat er enkele gezamenlijke operaties van de LRA en het Soedanese leger zijn gerapporteerd, lijken deze gezamenlijke acties beperkt in die zin dat het Soedanese leger de LRA gebruikt als een extra strijdkracht in

³⁴ *Ibid*, getuigenverklaring van R.K., die was ontvoerd op 1 januari 1997 en getraind werd in het plaatsen van landmijnen.

³⁵ *Ibid*, getuigenverklaring van J., een vijftien jaar oude jongen, ontvoerd in november 1996.

³⁶ Amnesty International - Report - AFR 59/01/97, *supra* noot 31.

³⁷ Opgemerkt dient te worden dat het gebrek aan feitenmateriaal met betrekking tot de exacte relatie tussen Soedan en de LRA, in het bijzonder wat betreft gedetailleerde bewijzen omtrent toezicht, leiding en gezag, het noodzakelijk maakt de volgende conclusies te baseren op het beschikbare feitenmateriaal in NGO rapporten en vergelijkbare informatie. Het vaststellen van de exacte reikwijdte van de betrokkenheid van Soedan is derhalve moeilijk.

de strijd tegen de *Sudan Peoples' Liberation Army* (SPLA). Met uitzondering van de hiervoor beschreven eenheden van Kerubino Kuanyin Bol en Paulino Matip Nhial (de *Anya-Nya Two*), voert de LRA zijn gewapende activiteiten doorgaans alleen uit, en niet gezamenlijk met andere gewapende groeperingen.

De beide staten hebben in 1999 verklaard niet langer door middel van het gebruiken van geweld hun geschillen te beslechten om gewapende groeperingen te ontmantelen en te ontwapenen, om steun aan rebelligroeperingen op elkaars grondgebied te staken, en elkaars soevereiniteit en territoriale integriteit te respecteren.³⁸ Dergelijke verklaringen zouden zonder betekenis zijn indien de betrokkenheid van beide staten niet zodanig was dat vrede zou kunnen worden bereikt door deze staten daarop aan te spreken in plaats van de gewapende groeperingen (de LRA en de SPLA). Met andere woorden, als één van beide regeringen de algehele controle over de gewapende groeperingen had, dan zou hun invloed te gering zijn om vrede te kunnen sluiten.

Anderzijds blijkt uit de tot dusver vruchteloze pogingen om vrede te sluiten dat onderhandelingen tussen de twee staten alleen onvoldoende is, en dat onderhandelingen tussen Oeganda en de LRA wellicht effectiever zijn. Hieruit zou kunnen worden afgeleid dat Soedan juist geen, of een te geringe macht over de LRA heeft. Vooropgesteld moet worden dat Oeganda niet bereid was om met de LRA te onderhandelen. Hiermee neemt Oeganda geen bijzondere positie in: staten zijn in het algemeen zeer terughoudend om gewapende oppositiegroeperingen in enigerlei zin te erkennen zoals bijvoorbeeld door het sluiten van een vredesovereenkomst. Bovendien zou kunnen worden gesteld dat het feit dat de LRA nog immer vanaf Soedanees grondgebied opereert toont dat Oeganda niet alleen niet bereid is om het Nairobi vredesakkoord te implementeren, maar daartoe ook niet in staat is. Deze onmacht zou dan het gevolg zijn van het ontbreken van algehele controle over de LRA van de zijde van Soedan.

Alhoewel er veel indicaties zijn dat Soedan actief betrokken is bij het conflict door het leveren van allerhande middelen aan de LRA ten behoeve van de strijd en het ter beschikking stellen van bases op zijn grondgebied van waaruit de LRA kan opereren, speelt Soedan geen rol in het coördineren van, of assisteren bij, de algehele planning van de militaire activiteiten van de

LRA. Soedan heeft kortom geen algehele controle over de LRA, en het conflict tussen de LRA en de Oegandese strijdkrachten moet daarom worden gekwalificeerd als een niet-internationaal conflict waarop het gemeenschappelijk artikel 3 van de Geneefse Conventies van toepassing is en derhalve niet (ook) het Tweede Additionele Protocol.

³⁸ Zie p. 10 van dit rapport.

HOOFDSTUK 3 - OORLOGSMISDRIJVEN

3.1 Algemene kenmerken

Nu in het voorgaande hoofdstuk het bestaan van een niet-internationaal (intern) gewapend conflict tussen de LRA en Oeganda is vastgesteld, zal in dit hoofdstuk de vraag worden beantwoord of het rekruteren van kinderen beschouwd kan worden als een oorlogsmisdrijf.³⁹

In de literatuur worden oorlogsmisdrijven in het algemeen gedefinieerd als:

- “- one of a list of acts generally prohibited by treaty but occasionally prohibited by customary law, [which are]
- committed during an armed conflict,
 - by a perpetrator linked to one side of the conflict, and
 - against a victim who is neutral or linked to the other side of the conflict.”⁴⁰

Bovenstaande definitietje geeft aan dat er twee bronnen van oorlogsrecht (*ius in bello* of internationaal humanitair recht) zijn te onderscheiden waarin bepaalde gedragingen worden aangemerkt als oorlogsmisdrijf. De eerste bron zijn verdragen, waarvan de belangrijkste zijn de in 1949 tot stand gekomen vier Geneefse Conventies⁴¹ en de twee Additionele Protocollen uit 1977.⁴² Thans bestaan talloze verdragen die de Geneefse Conventies en Protocollen verder aangevuld hebben, zoals de *Hague Convention for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict* (1954) en de *Convention on Prohibitions or Restrictions on the Use of Certain Conventional Weapons Which May be Deemed to be Excessively Injurious or to Have Indiscriminate Effects* (1980).

³⁹ Hoofdstuk 2, para. 3, 4 en 5. Omdat de mogelijkheid dat het conflict in Oeganda als internationaal gekwalificeerd kan worden zo gering is, is er voor gekozen in dit rapport alleen de categorieën oorlogsmisdrijven die van toepassing zijn op intern gewapende conflicten te bespreken.

⁴⁰ William J. Fenrick in *Commentary on the Rome Statute of the ICC*, Otto Triffter (ed.), p. 180

⁴¹ *Supra* noot 14.

⁴² Additioneel Protocol bij de Geneefse Conventies van 12 augustus 1949, inzake de bescherming van slachtoffers van internationaal gewapende conflicten (AP I), Additioneel Protocol bij de Geneefse Conventies van augustus 1949, inzake niet-internationaal gewapende conflicten (AP II); respectievelijk Trb. 1978, 42, Trb. 1980, 88.

De tweede bron van internationaal humanitair recht is het internationale gewoonterecht. Een groot deel van de artikelen in de vier Geneefse Conventies, inclusief het gemeenschappelijk artikel 3⁴³ en de 'ernstige inbreuk'-artikelen,⁴⁴ zijn codificaties van internationaal gewoonterecht. Ook het ICC Statuut, dat tot op heden nog niet in werking is getreden,⁴⁵ wordt beschouwd als een zeer omvangrijke optekening⁴⁶ van het huidige internationale gewoonterecht ten aanzien van oorlogsmisdrijven ten tijde van gewapende conflicten.⁴⁷ Naast de oorlogsmisdrijven die zijn gecodificeerd in verdragen zijn er oorlogsmisdrijven in het internationaal gewoonterecht die (nog) niet gecodificeerd zijn.⁴⁸

Het tweede element in de bovengenoemde algemene definitie van oorlogsmisdrijven, 'oorlogsmisdrijven kunnen alleen gepleegd worden gedurende een gewapend conflict', is in hoofdstuk 2 is reeds aan de orde gekomen. Aldaar wordt geconcludeerd dat in Oeganda sprake is van een gewapend conflict, en meer in het bijzonder, van een intern gewapend conflict.⁴⁹

Traditioneel werd het oorlogsrecht slechts van toepassing geacht op gewapende conflicten tussen staten, dat wil zeggen op internationaal gewapende conflicten. Een minimumstandaard ten aanzien van het gedrag van de strijdende partijen in interne conflicten werd pas geïntroduceerd in het gemeenschappelijk artikel 3 van de Geneefse Conventies van 1949 (hierna: het gemeenschappelijk artikel 3) en het Additionele Protocol II van 1977 (hierna: Protocol II). Aan het overtreden van die minimumstandaard werd indertijd nog geen

⁴³ Dit gemeenschappelijk artikel 3 geeft een minimumstandaard voor intern gewapende conflicten door middel van een opsomming van gedragingen en handelingen welke onder alle omstandigheden verboden zijn. Voor de volledige tekst van het gemeenschappelijk artikel 3, zie annex I.

⁴⁴ In de vier Geneefse Conventies van 1949 worden in een aantal artikelen bepaalde gedragingen aangemerkt als een 'ernstige inbreuk' (of *grave breach*) op het internationaal humanitair recht. Zo'n gedraging is een oorlogsmisdrijf. (Zie bijvoorbeeld GC I artikel 50, GC II artikel 51, GC III artikel 130 en GC IV artikel 147.)

⁴⁵ Het ICC Statuut treedt ingevolge artikel 126 in werking na de ratificatie 60ste ratificatie. Zowel Oeganda (17 maart 1999) als Soedan (8 september 2000) hebben het ICC Statuut ondertekend, maar nog niet geratificeerd. UN. Doc. A/CONF.183/9.

⁴⁶ Opgemerkt dient te worden dat het ICC Statuut als zodanig geen bron is van internationaal humanitair recht. Het belang van het Statuut is veeleer gelegen in de mogelijkheid dat strafrechtelijke normen zullen kunnen worden gehandhaafd, met inbegrip van die normen die hun basis vinden in het internationaal humanitaire recht. In tegenstelling tot de Geneefse Conventies creëert het Statuut echter geen recht, het is een optekening van reeds bestaand internationaal (gewoonte) recht.

⁴⁷ O.a. *Commentary on the Rome Statute*, p. 173.

⁴⁸ Wanneer ten aanzien van een bepaalde gedraging als zijnde een oorlogsmisdrijf *opinio juris* en statenpraktijk bestaat, kan gesproken worden van een oorlogsmisdrijf in het internationaal gewoonterecht. (Zie ook hoofdstuk 1 van dit rapport.)

strafrechtelijke aansprakelijkheid verbonden, maar inmiddels mag worden aangenomen dat het internationale gewoonterecht zich heeft ontwikkeld in de richting van individuele strafrechtelijke aansprakelijkheid, met name voor de verboden gedragingen die zijn opgenomen in het gemeenschappelijk artikel 3 en in Protocol II als zijnde oorlogsmisdrijven.⁵⁰ Zoals in hoofdstuk 2 reeds werd opgemerkt, is het aantal gedragingen die als oorlogsmisdrijf zijn gekwalificeerd in intern gewapende conflicten aanzienlijk kleiner in aantal dan in internationale conflicten het geval is.⁵¹

Uit de eerdergenoemde definitie blijkt dat oorlogsmisdrijven in een intern gewapend conflict worden gepleegd tegen neutrale personen (burgers) en leden van de tegenpartij in het conflict. Toegepast op het conflict in Oeganda zou dat kunnen betekenen dat de meeste gedragingen van de LRA ten opzichte van de door hen gerekruteerde kinderen niet als oorlogsmisdrijf gekwalificeerd kunnen worden, omdat de kinderen actief deelnemen aan de vijandelijkheden voor de LRA zelf. Echter, het aanmerken van de kinderen die door de LRA zijn gedwongen om voor de LRA te werken, dat wil zeggen dezelfde partij in het conflict, zou het gevolg hebben dat een partij in het conflict geen oorlogsmisdrijf kan begaan tegen kinderen die hij onder zijn hoede heeft, ondanks het feit dat zulke daden oorlogsmisdrijven zouden zijn wanneer ze worden begaan vóórdat de kinderen zijn ingelijfd.⁵²

Het gemeenschappelijk artikel 3 geeft een opsomming van enkele gedragingen die voor partijen in het conflict te allen tijde en overal verboden zijn.⁵³ De ratio achter het opnemen van deze bepaling in alle vier de Geneefse Conventies, was het feit dat het artikel het recht van ieder individu op een humane behandeling diende te waarborgen, een recht dat veel ouder is dan de Conventies en door alle geciviliseerde landen beschouwd werd als essentieel en ook neergelegd was in hun nationale recht.⁵⁴ De bepaling stelt echter wel één voorwaarde, namelijk dat de minimumstandaard alleen geldt voor gedragingen ten aanzien van personen

⁴⁹ Hoofdstuk 2, para. 3,4, en 5.

⁵⁰ Prosecutor v. Tadic, para. 130-133, para. 134.

⁵¹ Hoofdstuk 2, para. 4.

⁵² Dit doet echter niets af aan het feit dat daden begaan door de LRA tegen kinderen die gedwongen worden voor de LRA te werken misschien niet als oorlogsmisdrijf gekwalificeerd zouden kunnen worden, maar wel misdrijven tegen de menselijkheid of foltering. Zie hoofdstuk 4.

⁵³ Zie annex I.

⁵⁴ Jean S. Pictet (ed.), *Commentary to the Geneva Conventions of August 1949*, Vol.IV, Article 3, p.36. Zie ook pp.26, 34, 37 en 44.

die niet actief deelnemen aan de vijandelijkheden.⁵⁵ Eventuele dwang is hierbij niet relevant.⁵⁶ Als deze voorwaarde wordt toegepast op de situatie in Oeganda betekent dit dat moet worden onderscheiden tussen de kinderen die actief deelnemen aan de vijandelijkheden en de kinderen die ingezet worden voor andere activiteiten. Meer in het bijzonder wil dat zeggen dat de kinderen (als burgers) bescherming toekomt onder het gemeenschappelijk artikel 3 tótdat ze actief deelnemen aan de vijandelijkheden, vanaf welk moment ze beschouwd moeten worden als combatanten. Pas wanneer hun deelname aan de vijandelijkheden staakt, bijvoorbeeld wanneer ze gevlucht zijn, vallen ze weer onder artikel 3. Uit het feitenmateriaal blijkt dat 'vers' gerekruteerde kinderen, alsmede de nog zeer jonge kinderen vaak niet direct worden ingezet voor militaire activiteiten, maar eerst in de LRA kampen getraind worden en voor andersoortige activiteiten, zoals van huishoudelijke aard, worden ingezet.⁵⁷ Alleen de gedragingen die ten aanzien van die groep kinderen worden begaan, kunnen dan, gelet op het bovenstaande, inbreuk maken op het gemeenschappelijk artikel 3.

Het bovenstaande wil echter niet zeggen dat gedragingen die worden begaan tegen kinderen die, weliswaar gedwongen, actief deelnemen aan de vijandelijkheden op geen enkele wijze in het humanitaire oorlogsrecht strafbaar zouden zijn gesteld. In artikel 4 lid 3 sub (d) van Protocol II⁵⁸ wordt de speciale bescherming die artikel 4 biedt aan kinderen onder de vijftien jaar ook van toepassing verklaard op de kinderen die actief deelnemen aan de vijandelijkheden wanneer ze gevangengenomen zijn.⁵⁹

⁵⁵ Voor een definitie van 'actief deelnemen aan de vijandelijkheden', zie para. 2.2.1.

⁵⁶ De reden hiervoor kan gezocht worden in het feit dat een lid van de tegenpartij in het heetst van de strijd geen onderscheid kan maken tussen een persoon (kind) dat gedwongen wordt op hem te schieten en een persoon (kind) dat dat uit eigen vrijer beweging doet. Het enige dat de desbetreffende soldaat weet, is dat op hem wordt geschoten en dat hij om te overleven terug moet schieten.

⁵⁷ Zie onder andere de rapporten van Amnesty International, van de Coalition to stop the use of Child Soldiers, van Human Rights Watch, en de rapportage van de Speciale VN-Vertegenwoordiger voor Kinderen en Gewapende Conflict.

⁵⁸ Aanvullend Protocol II van 1977, artikel 4 (*fundamental guarantees*), zie annex I.

⁵⁹ In de literatuur wordt ook wel beweerd dat de bescherming van Protocol II ingevolge artikel 4 lid 3 sub (d) blijvend van toepassing zou zijn op kinderen die actief deelnemen aan de vijandelijkheden, zonder verder te verwijzen naar de bepaling in sub (d) '*when they are captured*'. Het *Commentary on the Additional Protocols of 8 June 1977 to the Geneva Conventions of 12 August 1949* van het ICRC lijkt er op te wijzen dat de bepaling zo moet worden uitgelegd dat kinderen die gevangengenomen worden niet alleen als krijgsgevangenen behandeld dienen te worden, maar dat de speciale status en bijbehorende behandeling op hen van toepassing blijft. (pp. 1378-1380) Opgemerkt dient te worden dat hetzelfde *Commentary* vermeldt dat in het eigen machtsgebied op de aldaar heersende autoriteit (*de jure* en *de facto*) de absolute verplichting rust de kinderen die zich daar bevinden te beschermen van de gevolgen van de vijandelijkheden en hen moet voorzien van de zorg en voorzieningen die zij nodig hebben, fysiek leed en psychisch trauma bij de kinderen moet voorkomen en moet verzekeren dat zij zich onder de gegeven omstandigheden zo normaal mogelijk kunnen ontwikkelen. (p.1377) Deze passage lijkt ruimte te bieden aan ruimere interpretatie van artikel 4 lid 3 sub (d). In casu speelt deze vraag echter niet, aangezien in hoofdstuk 2 reeds is aangegeven dat Protocol II niet van toepassing is op het conflict in Oeganda.

Onder de traditionele benadering van het recht verbonden noch het gemeenschappelijk artikel 3 noch Protocol II individuele strafrechtelijke aansprakelijkheid aan inbreuken op de daarin vervatte bepalingen. Het Joegoslavië Tribunaal heeft in de zaak *Tadic* echter geconstateerd dat in het hedendaagse internationale gewonterecht een groot deel van het humanitaire oorlogsrecht ook van toepassing is op intern gewapende conflicten.⁶⁰ De constatering wordt bevestigd door het feit dat in artikel 8 van het ICC Statuut⁶¹ de bepalingen van het gemeenschappelijk artikel 3 en Protocol II zijn opgenomen als afzonderlijke categorieën oorlogsmisdrijven in intern gewapende conflicten. Omdat artikel 8 van het ICC Statuut in de literatuur⁶² beschouwd wordt als de meest omvangrijke optekening van gedragingen, die te kwalificeren zijn als oorlogsmisdrijf in het internationale gewonterecht dat van toepassing is op intern gewapende conflicten, is het ICC Statuut als uitgangspunt genomen voor het toetsen van de gedragingen van de LRA in Oeganda.

3.2 Oorlogsmisdrijven in een intern gewapend conflict

In deze paragraaf worden de voor dit onderzoek relevante categorieën oorlogsmisdrijven kort uiteengezet. Leidraad hierbij is artikel 8 van het ICC Statuut. Artikel 8 lid 2 van het ICC Statuut vermeldt twee categorieën oorlogsmisdrijven die van toepassing zijn op intern gewapende conflicten.⁶³ Ten eerste zijn in artikel 8 lid 2 sub (c) de ernstige inbreuken op het gemeenschappelijk artikel 3 van de vier Geneefse Conventies van 1949 opgenomen. Een opsomming van ernstige inbreuken op de wetten en gewoonten in tijden van gewapend conflict die grotendeels is gebaseerd op Protocol II, in artikel 8 lid 2 sub (e) vormt de tweede categorie.

⁶⁰ ICTY, *Prosecutor v. Tadic*, (IT-94-1), 2 oktober 1995, para. 130-133, para. 134.

⁶¹ Voor de volledige tekst van artikel 8 ICC Statuut, zie annex II.

⁶² Zie o.a. William J. Fenrick in Otto Triffter (ed.), *Commentary on the Rome Statute of the ICC*, p. 180

⁶³ In artikel 8 lid 2 sub (d) en (f) worden situaties van interne storingen en spanningen, zoals rellen, waarbij sprake is van geïsoleerde sporadische geweldsdaden of andere handelingen van vergelijkbare aard, buiten het toepassingsgebied van artikel 8 lid 2 sub (c) en (e) geplaatst. Tevens bepaald lid 3 ten aanzien van lid 2 sub (c) en (e) dat niets in deze onderdelen de verantwoordelijkheid van een regering aantast om de rechtsorde in het land te handhaven of te herstellen of de eenheid en territoriale integriteit met alle wettige middelen te verdedigen.

3.2.1. Ernstige inbreuken op het gemeenschappelijk artikel 3 van de Geneefse Conventies

Voor het vaststellen of de tot deze categorie behorende oorlogsmisdrijven op de gedragingen van de LRA in Oeganda van toepassing zijn, is het van belang een onderscheid te maken tussen gedragingen begaan tegen kinderen die niet actief deelnemen aan de vijandelijkheden en gedragingen tegen kinderen die dit wel doen. Dit onderscheid is van belang omdat alleen de eerstgenoemde groep kinderen in aanmerking komt voor bescherming ingevolge het gemeenschappelijk artikel 3.⁶⁴

Uit de *travaux préparatoires* van het ICC Statuut⁶⁵ blijkt dat het actief deelnemen aan de vijandelijkheden zowel directe deelname aan de gevechten als actieve deelname aan militaire activiteiten gerelateerd aan de strijd omvat. Bij ‘militaire activiteiten gerelateerd aan de strijd’ moet gedacht worden aan activiteiten als verkennen, spioneren, saboteren en het gebruiken van kinderen als lokmiddel, als koeriers of ter bemanning van controleposten. Ook alle ondersteunende activiteiten aan het front worden hieronder begrepen. Slechts die activiteiten die duidelijk geen (direct) verband houden met de vijandelijkheden, zoals huishoudelijke taken, worden als niet-actieve deelname aan de vijandelijkheden aangemerkt en vallen daarmee binnen de bescherming die het gemeenschappelijk artikel 3 biedt.

3.2.1.1 Geweld aan lijf en leden:⁶⁶

Moord in alle hoedanigheden

Van ‘moord’ (*murder*) is sprake wanneer de dader opzettelijk één of meerdere personen gedood heeft, zonder dat daarvoor een erkende rechtvaardigingsgrond bestaat zoals zelfverdediging. Dit houdt in dat één enkele moord reeds een oorlogsmisdrijf kan zijn. Bovendien kan het gaan zowel om een handelen als om een nalaten van de dader en moet er

⁶⁴ Zie paragraaf 1 van dit hoofdstuk.

⁶⁵ *Report of the Preparatory Committee 1998*, Add.1, fn. 12 to article 5, War Crimes, B(t) Option 2, p. 25.

⁶⁶ Zie annex II, artikel 8 lid 2 sub (c) onder (i).

een voldoende causaal verband bestaan tussen de gedraging van de beschuldigde en de dood van het slachtoffer.⁶⁷

Verminking

Het oorlogsmisdrijf ‘verminking’ (*mutilation*) vereist het verminken van één of meerdere personen, in het bijzonder door hen te misvormen, door permanente handicaps te veroorzaken of door een orgaan of ledemaat te verwijderen, en deze handeling niet gerechtvaardigd kan worden op grond van een medische of tandheelkundige behandeling van het slachtoffer en overigens niet uitgevoerd is in diens belang.⁶⁸

Wrede behandeling

Wanneer hevige lichamelijke of psychische pijn of lijden is toegebracht aan één of meerdere personen, wordt gesproken van een ‘wrede behandeling’ (*cruel treatment*).⁶⁹ Het Joegoslavië Tribunaal definieert het misdrijf als “an intentional act or omission, that is an act which, judged objectively, is deliberate and not accidental, which causes serious mental or physical suffering or injury or constitutes a serious attack on human dignity”.⁷⁰

Moord, verminking en foltering zijn altijd vormen van ‘wrede behandeling’, maar omgekeerd is niet elk ‘wreed behandelen’ ook te kwalificeren als moord, verminking of foltering.

Foltering

‘Foltering’ (*torture*) is het toebrengen van ernstige fysieke of psychische pijn of lijden aan één of meerdere personen met als doel bestraffing, intimidatie of dwang. De handelingen kunnen tevens plaatsvinden ten einde een derde te bestraffen, te intimideren of ergens toe te dwingen. Deze definitie van foltering is afgeleid van artikel 1 van het Anti-Folterverdrag uit 1984,⁷¹ dat

⁶⁷ *Report of the Preparatory Committee for the International Criminal Court. Finalized draft text on the Elements of Crimes*, PCNICC/2000/1. Zie ook, *The Prosecutor v. Zejnil Delalic, Zdravko Mucic (a/k/a/ "Pavo"), Hazim Delic, Esad Landzo (a/k/a "Zenga")* Case No. IT-96-21-T.

⁶⁸ PCNICC/2000/1

⁶⁹ *Ibid.*

⁷⁰ *The Prosecutor v. Zejnil Delalic, Zdravko Mucic (a/k/a/ "Pavo"), Hazim Delic, Esad Landzo (a/k/a "Zenga")* Case No. IT-96-21-T.

⁷¹ Verdrag tegen foltering en andere wrede, onmenselijke of ontorende behandeling of bestraffing, Trb. 1985, 69.

tevens vereist dat de dader heeft gehandeld op instigatie van, dan wel met instemming of gedogen van een overheidsfunctionaris of persoon met enig openbaar gezag bekleed (*person acting in an official capacity*). Het Joegoslavië Tribunaal heeft geoordeeld dat, in de context van een intern gewapend conflict, gezaghebbende personen van niet-statelijke partijen bij het conflict gelijk te stellen zijn met overheidsfunctionarissen of andere personen met enig openbaar gezag bekleed.⁷² In hoofdstuk 2 is reeds geconcludeerd dat de LRA een georganiseerde partij in het conflict is, dat wil zeggen dat sprake is van een zekere gezagsstructuur binnen de LRA. De leiders en bevelhebbers van de LRA zijn derhalve te beschouwen als personen die handelen in gezaghebbende hoedanigheid.

Uit het feitenmateriaal dat voor dit onderzoek beschikbaar is, blijkt dat de LRA zich regelmatig schuldig maakt aan het vermoorden, verminken, wreed behandelen en folteren van kinderen, met als doel hen te intimideren en te dwingen de door de LRA gegeven bevelen uit te voeren of om hen te straffen voor het niet of niet naar wens uitvoeren van die bevelen.

3.2.1.2 Aanslagen op de persoonlijke waardigheid:⁷³

Vernederende en ontterende behandeling

Respect voor de persoonlijke waardigheid (*personal dignity*) is de grondslag en in feite de bestaansreden van het internationale humanitaire recht en de rechten van de mens. Het beginsel is bedoeld om mensen te beschermen tegen aanslagen op hun persoonlijke waardigheid, of deze aanslagen nu gepleegd worden door middel van onrechtmatige aanvallen op het lichaam of door het vernederen en het aantasten van de eer, het zelfrespect of het geestelijk welbevinden van een persoon.⁷⁴ Met name alle vormen van seksuele mishandeling zijn ongeoorloofde aanslagen op de persoonlijke waardigheid en daarom een vorm van vernederende en ontterende behandeling (*humiliating and degrading treatment*) van het slachtoffer.

⁷² *Prosecutor v. Anto Furundzija*, Case No. IT-95-17/1-T 10, 10 December 1998, para. 162; bevestigd door ICTY *Prosecutor v. Zejnir Delalic, Zdravko Mucic (a/k/a/ "Pavo"), Hazim Delic, Esad Landzo (a/k/a "Zenga")* Case No. IT-96-21-T, para. 473.

⁷³ Zie annex II, Artikel 8 lid 2 sub (c) onder (ii).

De gedragingen van de LRA ten opzichte van de kinderen onder hun hoede zijn veelal te beschouwen als aanslagen op de persoonlijke waardigheid van deze kinderen. Niet alleen het uithuwelijken aan ‘officieren’, het dwingen tot seksuele handelingen en het anderszins seksueel mishandelen van de kinderen, maar ook het dwingen om andere kinderen, familieleden of andere personen te onderwerpen aan lijfstraffen zijn aanslagen op de eer, het zelfrespect en het geestelijk welzijn van de kinderen.

3.2.2. Ernstige inbreuken op de wetten en gebruiken in tijden van een gewapend conflict⁷⁵

De onder deze categorie oorlogsmisdrijven vallende gedragingen zijn als zodanig strafbaar, tenzij uitdrukkelijk is vereist dat de gedragingen waren gericht tegen een bepaalde persoon of groep personen. Gedragingen tegen personen die vallen onder de macht van een gewapende groepering, en die worden begaan door leden van diezelfde groepering, kunnen derhalve op grond van deze categorie gekwalificeerd worden als oorlogsmisdrijf.⁷⁶ Toegepast op de praktijken in Oeganda betekent het dat het onderscheid tussen kinderen die actief deelnemen aan de vijandelijkheden en kinderen die dat niet doen voor de toepasselijkheid van deze categorie oorlogsmisdrijven in principe niet relevant is.

3.2.2.1. Inlijving of aanwerving van kinderen onder de vijftien jaar in de strijdkrachten of gewapende groeperingen of hen gebruiken om actief deel te nemen aan de vijandelijkheden⁷⁷

Van alle verdragen voorziet het ICC Statuut, met het daarin opgenomen verbod op het inlijven, aanwerven of gebruiken van kinderen onder de vijftien jaar in interne en internationale conflicten,⁷⁸ als eerste in de individuele strafrechtelijke aansprakelijkheid bij overtredingen die specifiek zijn gericht tegen kinderen als een zelfstandige categorie. Er bestond ten tijde van het opstellen van het Statuut algehele consensus over het feit dat het inlijven, aanwerven of gebruiken (*conscripting, enlisting or using*) van kinderen een

⁷⁴ *Prosecutor v. Anto Furundzija*, Case No.:IT-95-17/1-T 10, 10 December 1998, para. 183.

⁷⁵ Zie annex II, artikel 8 lid 2 sub (e).

⁷⁶ PCNICC/2000/1, p. 41 e.v.

⁷⁷ Zie annex II, artikel 8 lid 2 sub (e) onder (vii).

⁷⁸ artikel 8 lid 2 onder (b) (xxvi)

oorlogsmisdrijf is waarvoor individuele strafrechtelijke aansprakelijkheid bestaat en waarover het Internationale Strafhof rechtsmacht zou moeten hebben.⁷⁹

De leeftijdsgrens van vijftien jaar is overgenomen uit artikel 4 lid 3 van Protocol II en artikel 38 van het Verdrag inzake de Rechten van het Kind,⁸⁰ welke artikelen respectievelijk de partijen in het conflict en de verdragssluitende staten verbieden kinderen onder de vijftien jaar te rekruteren in hun strijdkrachten.⁸¹

Van het bovenstaande oorlogsmisdrijf is sprake wanneer de overtreder één of meerdere personen ingelijfd of aangeworven heeft in de strijdkrachten of een gewapende groepering, of één of meerdere personen gebruikt heeft om actief deel te nemen aan de vijandelijkheden als deze persoon of personen jonger dan vijftien jaar was of waren en de overtreder dit wist of had behoren te weten. Het inlijven, aanwerven of gebruiken van de kinderen moet hebben plaatsgevonden in de context van, en geassocieerd zijn geweest met een intern gewapend conflict.⁸²

Het verbod op inlijving en aanwerving van kinderen in intern gewapende conflicten geldt voor alle gewapende strijdkrachten. Onderdeel (f) van artikel 8 lid 2 stelt dat binnen die strijdkrachten sprake moet zijn van een minimum aan organisatie, aangezien het bereik van lid 2 sub (e) is beperkt tot situaties waarin 'georganiseerde' gewapende groeperingen zijn betrokken. In hoofdstuk 2 van dit rapport is reeds vastgesteld dat binnen de LRA sprake is van een duidelijke commandostructuur waarin Joseph Kony de positie van opperbevelhebber inneemt, waarmee aan het vereiste van 'organisatie' is voldaan.

In plaats van de term 'rekruteren' worden in het ICC Statuut de termen 'inlijving' en 'aanwerving' gebruikt. 'Inlijving' verwijst naar de gedwongen intrede in de strijdkrachten,

⁷⁹ Michael Cottier in Otto Triffter (ed.), p. 259-260

⁸⁰ Verdrag van 20 november 1989, Trb. 1990, 170 (Rectificatie Trb. 1997, 83).

⁸¹ Deze leeftijdsgrens van vijftien jaar is nog niet een vaststaand gegeven in het internationale gewoonterecht. Het Optionele Protocol bij het Verdrag inzake de Rechten van het Kind van 2000, bijvoorbeeld, legt de grens bij 18 jaar en verplicht de verdragssluitende Staten deze leeftijdsgrens over te nemen en deze praktijken in hun wetgeving te verbieden en strafbaar te stellen. Wanneer Oeganda het Optioneel Protocol zou tekenen en ratificeren, zou dat strafbaarstelling van het rekruteren van kinderen tot 18 jaar tot gevolg hebben. Bovendien blijkt ook uit de verschillende resoluties van de Veiligheidsraad en andere VN-organen, en regionale organisaties (zoals de Organisatie voor Afrikaanse Eenheid) dat de leeftijdsgrens voor het rekruteren van kinderen in het internationale gewoonterecht zich meer en meer ontwikkelt in de richting van 18 jaar.

⁸² *Finalized draft text on the Elements of Crimes*, p. 46, UN Doc. PCNICC/2000/1.

terwijl ‘aanwerving’ ziet op de in het algemeen vrijwillige toetreding door inschrijving op de lijst van een militair lichaam, of door een overeenkomst die wijst op lidmaatschap en toelating tot de strijdkrachten.⁸³ Voor de toepasselijkheid van dit onderdeel (e) is derhalve geen element van dwang vereist, hetgeen overeenkomt met de bestaande regels in het internationale humanitaire recht alsook het Verdrag inzake de Rechten van het Kind.⁸⁴

Het ‘gebruiken om actief deel te nemen aan de vijandelijkheden’ omvat zowel directe deelname aan de gevechten als actieve deelname aan militaire activiteiten gerelateerd aan de strijd.⁸⁵ Opgemerkt dient te worden dat het artikel het ‘gebruiken’ van kinderen onder de vijftien jaar bestrijkt en niet de deelname van kinderen aan de vijandelijkheden uit eigen beweging.

Als werd opgemerkt, wist of had de dader moeten weten dat de kinderen jonger dan vijftien jaar waren. Wanneer deze niet naar de leeftijd van de kinderen geïnformeerd heeft is aan deze voorwaarde voldaan.⁸⁶ Uit het beschikbare feitenmateriaal blijkt niet of de LRA navraag doet naar de leeftijd van de kinderen, maar verschillende bronnen⁸⁷ stellen dat de LRA juist bewust op zoek is naar jonge kinderen - de meeste kinderen zijn tussen de dertien en zestien jaar of zelfs jonger - voor het uitvoeren van zijn activiteiten.⁸⁸

De LRA ontvoert kinderen onder de vijftien jaar teneinde ze gedwongen te werk te stellen als soldaat, of ze te gebruiken voor andere militaire activiteiten. De leden van de LRA die zich hieraan schuldig maken kunnen derhalve aansprakelijk gesteld worden voor het plegen van het oorlogsmisdrijf ‘inlijving en aanwerving van kinderen onder de vijftien jaar in gewapende groeperingen en hen gebruiken om actief deel te nemen aan de vijandelijkheden’.

⁸³ Michael Cottier in Otto Triffter, p. 260

⁸⁴ Wat betreft intern gewapende conflicten, zie artikel 4 lid 3 sub (c) Protocol II, artikel 38 Verdrag inzake de Rechten van het Kind en artikel 4 van het Optionele Protocol inzake de betrokkenheid van kinderen bij gewapende conflicten.

⁸⁵ Zie ook hoofdstuk 3.2.1.

⁸⁶ Michael Cottier in Otto Triffter (ed.), p. 262

⁸⁷ o.a. rapportage Human Rights Watch en Amnesty International

⁸⁸ Kinderen zouden bijvoorbeeld goed kneedbaar en makkelijk te manipuleren zijn om de meest gruwelijke handelingen uit te voeren. Ook zouden kinderen zich niet tot onvoldoende bewust zijn de mogelijke gevaren van vele handelingen waardoor ze inzetbaar zouden zijn voor de meest gevaarlijke en risicovolle activiteiten aan het front. *supra* noot 37.

3.2.2.2. *Seksuele misdrijven*⁸⁹

Het verbod op verkrachting en ernstige seksuele aanranding in intern gewapende conflicten is in het internationale humanitaire recht expliciet genoemd in het gemeenschappelijk artikel 3 en artikel 4 van Protocol II. Tevens heeft het verbod zich ontwikkeld tot een regel van internationaal gewoonterecht die geldt in elk gewapend conflict.

Verkrachting

‘Verkrachting’ houdt in de seksuele penetratie, hoe gering ook, van de vagina of anus van het slachtoffer door de penis van de dader of enig ander object dat de dader gebruikt, of, van de mond van het slachtoffer door de penis van de dader, door middel van dwang of geweld of bedreiging met geweld tegen het slachtoffer of een derde persoon.⁹⁰ Uit het rapport over de *Elements of Crimes* van het Voorbereidend Comité voor het Internationaal Strafhof⁹¹ blijkt dat dwang veroorzaakt kan worden door angst voor geweld, ontberingen, detentie, psychologische onderdrukking of machtsmisbruik. Tevens is sprake van verkrachting wanneer de dader gebruik gemaakt heeft van een dwingende omgeving of wanneer het slachtoffer niet in staat was oprechte toestemming te kunnen geven, bijvoorbeeld vanwege diens leeftijd of handicap.

Het oorlogsmisdrijf verkrachting kan gepleegd worden tegen een slachtoffer van elke sekse. Wanneer begaan door, of door aansporing van of met de toestemming of erkenning van een overheidsfunctionaris of een andere persoon in een vergelijkbare hoedanigheid, is verkrachting tevens aan te merken als een vorm van foltering.⁹²

Seksuele slavernij en gedwongen prostitutie

Bij deze oorlogsmisdrijven (*sexual slavery, enforced prostitution*) oefende de dader enige of alle macht uit over een persoon als was hij 'eigendom', zoals bij bruikleen of ruilen van het slachtoffer, of door het slachtoffer op een vergelijkbare wijze van zijn vrijheid te beroven.

⁸⁹ Zie annex II, Artikel 8 lid 2 sub (e) onder (vi).

⁹⁰ ICTY, *Prosecutor v. Anto Furundzija*, Case No: IT-95-17/1-T 10, 10 Dec.1998, para. 185.

⁹¹ UN Doc. PCNICC/2000/1, p. 43 e.v.

⁹² *Delalic en Furundzija*, para.176, *supra* noot 72.

Gedwongen arbeid en het verhandelen van kinderen vallen ook onder deze misdrijven. De dader moet het slachtoffer ertoe gebracht hebben een of meerdere handelingen van seksuele aard te verrichten en uit die handelingen, in het geval van gedwongen prostitutie, één of ander voordeel hebben verkregen of verwacht hebben dat te verkrijgen.

Elke andere vorm van seksueel geweld eveneens inhoudende een ernstige inbreuk op het gemeenschappelijk artikel 3

Onder deze noemer vallen alle ernstige seksuele aanrandingen waarbij geen sprake is van daadwerkelijke penetratie (verkrachting), of die niet ondergebracht kunnen worden bij een van de andere bestaande seksuele misdrijven in deze categorie oorlogsmisdrijven. Het verbod omvat alle ernstige mishandelingen van seksuele aard toegebracht aan de fysieke en morele integriteit van het slachtoffer door middel van dwang, bedreiging van geweld of intimidatie op een wijze die ontierend en vernederend is voor waardigheid van het slachtoffer.

Alle bronnen tonen aan dat de LRA zich schuldig maakt aan het verkrachten van kinderen, het uithuwelijken van kinderen aan ‘officieren’ of het schenken van de kinderen aan andere leden van de LRA als ‘troost’, dat wil zeggen als seksslaven. Dit alles gebeurt onder dwang en (bedreiging van) geweld. Al deze gedragingen kunnen gekwalificeerd worden als een oorlogsmisdrijf.

3.3. Conclusie

Oorlogsmisdrijven zijn misdrijven die gepleegd worden gedurende een intern gewapend conflict en waar individuele strafrechtelijke aansprakelijkheid aan verbonden is.

In dit hoofdstuk is aan de orde gekomen dat de gedragingen van de LRA ten aanzien van de door hen gerekruteerde kinderen veelal niet bestempeld kunnen worden als oorlogsmisdrijven in een intern gewapend conflict vanwege het feit dat de meeste kinderen actief deelnemen aan de vijandelijkheden. Zo komen slechts die kinderen, onder de hoede van de LRA, die nog niet actief hebben deelgenomen aan de vijandelijkheden in aanmerking voor bescherming onder het gemeenschappelijk artikel 3 van de vier Geneefse Conventies van 1949. De in dat artikel

verboden gedragingen van de LRA kunnen slechts ten aanzien van die groep kinderen aangemerkt worden als oorlogsmisdrijven in de zin van het gemeenschappelijk artikel 3.

De andere categorie oorlogsmisdrijven in intern gewapende conflicten, de inbreuken op de wetten en gebruiken in tijden van een intern gewapend conflict, biedt de kinderen meer bescherming tegen de gedragingen van de LRA. Met name het oorlogsmisdrijf 'inlijven, aanwerven of gebruiken van kinderen onder de vijftien jaar om actief deel te nemen aan de vijandelijkheden' is van toepassing op de gedragingen van de LRA in Oeganda.

HOOFDSTUK 4 - MISDRIJVEN TEGEN DE MENSELIJKHEID

4.1. Ontstaansgeschiedenis

Het rekruteren van kinderen teneinde ze te gebruiken als soldaat, prostitué(e) of anderszins kan onder omstandigheden worden gekwalificeerd als een misdrijf tegen de menselijkheid. Deze categorie misdrijven kenmerkt zich door zijn onmenselijke karakter en onderscheidt zich van 'gewone' delicten door de grote schaal dan wel de systematische wijze waarop ze worden gepleegd. De theorievorming over misdrijven tegen de menselijkheid heeft zich voornamelijk ontwikkeld in het volkenrechtelijke gewoonterecht. Codificaties in verdragen zijn schaars: alleen het Genocideverdrag (1973), het Anti-Apartheidverdrag (1948) en het Anti-Folterverdrag (1984) behandelen ieder één van de vele verschillende vormen die een misdrijf tegen de menselijkheid kan aannemen. Met uitzondering van het Folterverdrag zijn voornoemde verdragen echter voor dit advies niet van belang. Het rekruteren van kinderen kan immers niet worden gekwalificeerd als genocide of apartheid.

De categorie misdrijven tegen de menselijkheid vindt zijn oorsprong in de processen die na de Tweede Wereldoorlog in Neurenberg en Tokio plaatsvonden. Het Handvest van het Neurenberg Tribunaal (1945) alsmede het Handvest van het Tokio Tribunaal maken melding van 'murder, extermination, enslavement, deportation and other inhuman acts [...] carried on in execution of or in connection with any crime against peace or any war crime'.⁹³ Misdrijven tegen de menselijkheid worden echter reeds verondersteld te bestaan vanaf het begin van de 20e eeuw.

Sinds deze eerste omschrijvingen in de beide Handvesten is het begrip aanzienlijk veranderd. De belangrijkste verandering betreft de loskoppeling van misdrijven tegen de menselijkheid van een oorlogssituatie. Waar de eerste codificaties nog vereisten dat een misdrijf tegen de

⁹³ Zie tevens de beginselen die uit de processen voortvloeiden, de zogenaamde 'Nuremberg Principles' uit 1950.

menselijkheid wordt begaan ten tijde van een gewapend conflict, is dit vereiste naar de stand van het huidige volkenrecht volledig verlaten.⁹⁴

Daarnaast is in de loop der jaren de inhoud van het begrip uitgekristalliseerd. Onder een misdrijf tegen de menselijkheid wordt sinds enkele jaren verstaan een onmenselijke daad die wordt begaan op een systematische wijze dan wel op grote schaal, en die deel uitmaakt van een vooropgezet plan.⁹⁵

4.2. Algemene kenmerken

Definities van misdrijf tegen de menselijkheid zijn te vinden in verschillende instrumenten van internationaal recht. Voorbeelden zijn, naast de reeds genoemde Handvesten van het Neurenberg en het Tokio Tribunaal, de ‘*Nuremberg Principles*’ en de Statuten van de beide *ad hoc* tribunalen, en ook de ontwerp teksten voor een catalogus van misdrijven tegen de ‘vrede en veiligheid van de mensheid’ van de ‘*International Law Commission*’ uit 1954 en 1996.⁹⁶ Uit de definities die in deze instrumenten worden geformuleerd valt op te maken dat tot de categorie misdrijven tegen de menselijkheid die onmenselijke gedragingen (*inhuman acts*) worden gerekend die op systematische wijze of op massale schaal zijn begaan (*in a systematic manner or on a widespread scale*) en gericht zijn tegen de burgerbevolking (*directed against any civilian population*). De vraag of een actie gericht is tegen de burgerbevolking is afhankelijk van de vraag of er sprake is van een systematische dan wel grootschalige actie. Met andere woorden, wanneer een misdrijf op grote schaal of op systematische wijze wordt uitgevoerd, wordt aangenomen dat dit misdrijf gericht is tegen een burgerbevolking.⁹⁷

Van bepalend belang voor het kwalificeren van een delict als misdrijf tegen de menselijkheid is derhalve de vraag of het is begaan ‘*on a widespread scale or in a systematic manner*’. De

⁹⁴ Joegoslavië Tribunaal in *Tadic* (IT-94-1), 2 oktober 1995, paragraaf 141.

⁹⁵ Zie bijvoorbeeld Statuut voor het Joegoslavië Tribunaal, artikel 5, of Statuut Rwanda Tribunaal, artikel 3.

⁹⁶ ‘*International Law Commission Draft Code of Crimes (1954+1996: ‘Offences’) against the Peace and Security of Mankind*’.

⁹⁷ Joegoslavië Tribunaal in *Tadic* (IT-94-1), 7 mei 1997, §646: “While this issue has been the subject of considerable debate, it is now well established that the acts be directed against a civilian “population” can be fulfilled if the acts occur on either a widespread basis or in a systematic manner”.

termen *widespread* en *systematic* kunnen volgens het Rwanda Tribunaal als volgt worden gedefinieerd:

“The concept of 'widespread' may be defined as massive, frequent, large scale action, carried out collectively with considerable seriousness and directed against a multiplicity of victims. The concept of 'systematic' may be defined as thoroughly organized and following a regular pattern on the basis of a common policy involving substantial public or private resources.”⁹⁸

Opgemerkt dient te worden dat een onmenselijke gedraging als een misdrijf tegen de menselijkheid kan worden gekwalificeerd wanneer het ófwel op een massale schaal is gepleegd ófwel op een systematische wijze, en is gericht tegen een burgerbevolking.⁹⁹ Deze voorwaarden zijn derhalve alternatief, niet cumulatief.

De vraag welke gedragingen nu precies als een onmenselijke gedraging (*inhuman act*) kunnen worden bestempeld valt niet met zekerheid te beantwoorden. Elk van de omschrijvingen bevat een opsomming van delicten die onder bepaalde omstandigheden als een misdrijf tegen de menselijkheid kunnen worden beschouwd. Deze opsommingen zijn echter niet identiek. Bovendien eindigt iedere opsomming met de frase ‘...or other *inhuman acts*’, ofwel begint met ‘*Inhuman acts such as...*’ Het aantal verschillende verschijningsvormen van ‘onmenselijke gedragingen’ is derhalve in beginsel oneindig. Niet iedere strafbare gedraging is echter onmenselijk. Volgens de International Law Commission moet aan een tweetal voorwaarden zijn voldaan voordat van een onmenselijke gedraging in de zin van artikel 18 van de ontwerpakte uit 1996 kan worden gesproken.¹⁰⁰ In de eerste plaats moet deze onmenselijke gedraging dezelfde mate van ernst vertonen als de misdrijven die wél expliciet in het artikel worden genoemd. In de tweede plaats moet de gedraging zwaar letsel

⁹⁸ Rwanda Tribunaal in *Akayesu* (96-4-T), 2 september 1998.

⁹⁹ Rwanda Tribunaal in *Akayesu*, (96-4-T), 2 september 1998: “Since Customary International Law requires only that the attack be either widespread or systematic (...)”.

¹⁰⁰ *Draft Code of Crimes against the Peace and Security of Mankind as adopted by the International Law Commission at its 48th Session*, Report of the ILC on the work of its forty-eighth session, 6 May-26 July 1996, GAOR, 51st Session, Supplement No. 10 (UN Doc. A/51/10). Commentary on Article 18, para. 17. Article 18 (k) of the 1996 Draft Code: "...acts which severely damage physical or mental integrity, health or human dignity, such as mutilation and severe bodily harm".

veroorzaken aan de lichamelijke of geestelijke integriteit van het slachtoffer, dan wel diens gezondheid of menselijke waardigheid aantasten.¹⁰¹

4.3. De verschillende misdrijven

De verschillende codificaties en beschrijvingen van de categorie misdrijven tegen de menselijkheid geven geen coherent beeld van de mogelijke gedragingen die onder de noemer 'misdrijf tegen de menselijkheid' vallen, indien begaan op grote schaal of op systematische wijze, gericht tegen een burgerbevolking. Het ICC Statuut bevat de meest uitgebreide opsomming. Aangezien alle bronnen een niet-limitatieve opsomming geven van deze groep misdrijven, kiezen wij ervoor deze laatste bron als uitgangspunt te nemen bij het toetsen van de handelingen die plaatsvinden in Oeganda. De precieze inhoud van de voor dit onderzoek relevante categorieën wordt hieronder kort uiteengezet. Hierbij dient te worden opgemerkt, zoals hierboven reeds aangestipt, dat een gedraging, ondanks het feit dat ze niet valt onder één van onderstaande categorieën, tóch als misdrijf tegen de menselijkheid kan worden gekwalificeerd indien het gaat om een (andere) onmenselijke gedraging.

4.3.1. Moord

Reeds vanaf 1915 vormt moord (*murder*) een van de misdrijven tegen de menselijkheid. Ieder instrument dat een definitie geeft van misdrijven tegen de menselijkheid vermeldt als een van de vormen ervan steevast moord. Volgens het Rwanda Tribunaal kent moord in de zin van het onrechtmatig en opzettelijk doden van een mens drie elementen: 1) het slachtoffer is dood; 2) de dood is het gevolg van onrechtmatig handelen of nalaten van de verdachte of zijn ondergeschikte, en 3) ten tijde van het doden had de verdachte of zijn ondergeschikte de opzet om te doden of zwaar lichamelijk letsel toe te brengen, waarbij hij redelijkerwijze had moeten weten dat dergelijk letsel normaliter de dood ten gevolge heeft.¹⁰²

¹⁰¹ Artikel 18 (k) van de 1996 Draft Code: '...acts which severely damage physical or mental integrity, health or human dignity, such as mutilation and severe bodily harm'.

¹⁰² Akayesu, par. 6.4.: "1. the victim is dead; 2. the death resulted from an unlawful act or omission of the accused or a subordinate; 3. at the time of the killing the accused or a subordinate had the intention to kill or

Uit het feitenmateriaal dat voor dit onderzoek beschikbaar is blijkt dat leden van de LRA zich met enige regelmaat schuldig maken aan het ombrengen van kinderen die bevelen niet opvolgen, trachtten te ontvluchten of ziek worden. Deze moordpartijen kunnen niet als incidenteel worden aangemerkt, aangezien ze deel uitmaken van de algemene praktijk van het beheersen van de kinderen. Voor zover de moorden niet al op grote schaal plaatsvinden, maken ze in die zin met een hoge mate van waarschijnlijkheid deel uit van een systematisch plan. Er kan dan ook worden geconcludeerd dat er in Oeganda door de LRA hoogstwaarschijnlijk moorden op een zodanig systematische wijze of op een zodanig grote schaal werden en / of worden uitgevoerd dat ze kunnen worden gekwalificeerd als misdrijven tegen de menselijkheid.

4.3.2. Slavernij

Het verbod op slavernij (*enslavement*) is één van de allereerste misdrijven die in het internationaal recht zijn erkend, en is terug te vinden in vrijwel alle universele en regionale mensenrechtenverdragen en andere verdragen en regelingen. Het eerste instrument van internationaal recht dat slavernij onder de categorie misdrijven tegen de menselijkheid schaarde is het Handvest van Neurenberg.¹⁰³ Ook in daaropvolgende codificaties wordt slavernij stevast als misdrijf tegen de menselijkheid aangemerkt.

Hoewel slavernij van oudsher wordt geïnterpreteerd als het traditionele bezitten en verhandelen van slaven,¹⁰⁴ vallen onder dit begrip sinds 1945 ook andere aan slavernij gerelateerde gedragingen als bijvoorbeeld gedwongen tewerkstelling (*forced or compulsory labour*) of andere vormen van gedwongen dienstbaarheid (*servitude*).¹⁰⁵ Gedragingen die onder meer onder deze begrippen vallen zijn handel in vrouwen en kinderen, (sexuele) uitbuiting van vrouwen (hetgeen tevens valt onder het begrip *enforced prostitution*, zie hierna), kinderarbeid en andere vormen waar de prostitué(e) niet slechts economisch

inflict grievous bodily harm on the deceased having known that such bodily harm is likely to cause the victim's death, and is reckless whether death ensues or not."

¹⁰³ Zie artikel 6(c) van dit Handvest.

¹⁰⁴ Art. 1 par. 1 1926 Slavery Convention: "...the status or condition of a person over whom any or all the powers attaching to the right of ownership are exercised."

¹⁰⁵ Christopher K. Hall, in *Commentary ICC Statute*. "The crime of enslavement has, at least since the end of the second World war, encompassed slavery, servitude and forced or compulsory labour."

afhankelijk is van de uitbouter, maar volledig van hem afhankelijk is.¹⁰⁶ Het is al met al zeer wel denkbaar dat iedere vorm van gedwongen kinderarbeid waarbij het kind volledig afhankelijk is van de persoon die de macht over hem uitoefent valt onder de noemer slavernij en derhalve kan worden gekwalificeerd als een misdrijf tegen de menselijkheid.

4.3.3. Gevangenneming of andere ernstige vormen van vrijheidsbeneming

Hoewel noch het Handvest van Neurenberg noch dat van Tokio repten van een dergelijke vorm van misdrijven tegen de menselijkheid, is 'gevangenneming of andere ernstige vormen van vrijheidsbeneming' (*imprisonment or other severe deprivation of liberty*) nadien terug te vinden als in verscheidene instrumenten van internationaal recht.¹⁰⁷ Dit misdrijf maakt deel uit van het meeromvattende recht op een eerlijk proces, dat in vrijwel alle mensenrechtenverdragen is erkend.

Dit misdrijf tegen de menselijkheid ziet op meer dan alleen de gevangenneming na een rechterlijke uitspraak, en omvat bijvoorbeeld ook huisarrest of het vasthouden in een omsloten gebied. Dit is af te leiden uit de toevoeging 'andere ernstige vormen van vrijheidsbeneming', waarbij 'ernstig' erop duidt dat de vrijheidsbeneming wel een zekere mate van ernst in duur en/of vorm moet vertonen om als misdrijf tegen de menselijkheid te kunnen worden aangemerkt.¹⁰⁸

De situatie waarin kinderen worden ontvoerd en vervolgens worden gedwongen om binnen een LRA kamp als soldaat of anderszins te fungeren, valt ons inziens vrijwel zeker onder deze categorie. Het behoeft geen betoog dat deze vorm van vrijheidsbeneming voldoende ernstig is om aan het vereiste van ernst te voldoen, terwijl dergelijke gedwongen tewerkstelling in een speciaal kamp zeker een vorm van vrijheidsbeneming is.

¹⁰⁶ Nowak, p.148, geciteerd in *Commentary ICC Statute*: "all conceivable forms of dominance and degradation of human beings by human beings, including slavery-like practices such as serfdom, debt bondage, traffic in women and children, compulsory betrothal of women, child labour, and prostitution, where the victims are not merely economically exploited, but totally dependent on others."

¹⁰⁷ Zoals de Statuten van het Rwanda en het Joegoslavië Tribunaal en de 1996 ILC Draft Articles, zie O. Triffterer, p. 137.

4.3.4. Foltering

Vanaf het moment dat misdrijven tegen de menselijkheid hun intrede deden in het volkenrecht als internationaal misdrijf is foltering (*torture*) één van de vormen van deze categorie. Onder foltering wordt in het algemeen verstaan het door een *state official* opzettelijk toebrengen van letsel ter verkrijging van informatie, ter bestraffing, ter intimidatie of een ander doel van discriminatoire aard.¹⁰⁹

Opgemerkt dient te worden dat foltering zich vanaf de zeventiger jaren heeft ontwikkeld als zelfstandig internationaal misdrijf, en derhalve werd losgekoppeld van de categorie misdrijven tegen de menselijkheid. Deze ontwikkeling is gestart met de aanname door de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties van de zogenaamde ‘*Torture Declaration*’ in 1975,¹¹⁰ en heeft uiteindelijk geresulteerd in het Anti-Folterverdrag van 1984.¹¹¹ De in het verdrag opgenomen definitie van foltering vereist dat het letsel wordt toegebracht door of met instemming van een persoon met enig openbaar gezag.¹¹² Algemeen wordt aangenomen dat ook de definitie van het gewoonterechtelijk begrip, dat dateert van voor de inwerkingtreding van het Folterverdrag in 1987, dit vereist.

Het Joegoslavië Tribunaal heeft echter geoordeeld dat het verbod op foltering niet zo strikt gebonden is aan officiële staatsorganen als de definitie suggereerd, maar dat onder het verbod eveneens vallen personen die formeel weliswaar geen officiële publieke functie bekleden, maar in praktijk wel degelijk taken uitoefenen die normaliter door officiële staatsorganen worden uitgeoefend.¹¹³ Het is onwaarschijnlijk dat van rebellenleider Joseph Kony gezegd kan worden dat hij functioneert als een *de facto* staatsorgaan. De groepering LRA bekleedt immers in het geheel geen publieke functie, maar is juist een rebellengroepering die tegen de staat strijdt. Het is daarentegen wel aannemelijk dat Joseph Kony beschouwd kan worden als

¹⁰⁸ *Ibidem*, p.138.

¹⁰⁹ Zie voor een recente omschrijving van foltering het Joegoslavië Tribunaal in *Furundzija*, (IT-95-17/1-T, 10 december 1998), paragraaf 162.

¹¹⁰ UNGA Resolutie 3452(XXX).

¹¹¹ ‘Verdrag tegen foltering en andere wrede, onmenselijke of ontorende behandeling of bestraffing’, Trb. 1985, 69.

¹¹² Artikel 1(1): “...by or at the instigation of or with the consent or acquiescence of a public official or any other person acting in an official capacity.”

¹¹³ *Prosecutor v. Furundzija*, para. 162: "at least one of the persons involved in the torture process must be a public official or must at any rate act in a non-private capacity, e.g. as a de facto organ of a State or any other authority- wielding entity."

een *de facto organ of [an] authority wielding entity*. Hij is immers de leider van een georganiseerde en gewapende groepering met een zekere gezagsstructuur.¹¹⁴ Zo bezien is het verbod op foltering als zelfstandig internationaal misdrijf, los van de categorie misdrijven tegen de menselijkheid, ook van toepassing op de personen die binnen de LRA een gezaghebbende positie bekleeden.

Foltering als misdrijf tegen de menselijkheid is daarentegen niet gebonden aan de voorwaarde dat het is begaan door een persoon met openbaar gezag bekleed, en kan derhalve worden omschreven als mishandeling ter intimidatie, ter bestraffing, ter verkrijging van informatie of een ander doel. Het is vrijwel zeker dat de in Oeganda gerekruteerde kinderen aan dergelijke mishandelingen worden blootgesteld door leden van de LRA. Om te voorkomen dat de kinderen vluchten worden ze immers onderworpen aan een stelselmatige intimidatiecampagne, die mede bestaat uit lichamelijke en geestelijke mishandeling.

4.3.5. Seksuele misdrijven

Onder de noemer misdrijven tegen de menselijkheid valt een hele serie delicten van seksuele aard, waaronder verkrachting, seksuele slavernij, gedwongen prostitutie en andere geweldsdelicten van seksuele aard. Geen van deze misdrijven is expliciet opgenomen in een van beide Handvesten van Neurenberg of Tokio, maar zijn pas later erkend als aparte vorm van misdrijf tegen de menselijkheid (dat wil zeggen, los van de hierna te behandelen categorie ‘andere onmenselijke gedragingen’) in de ontwerp tekst van de International Law Commission uit 1996 en de Statuten van de beide *ad hoc* tribunalen.¹¹⁵ Als oorlogsmisdrijf werd verkrachting reeds genoemd in de *Control Council Law No 10*, een wet die na de overgave van Duitsland in 1945 door de Geallieerden werd ingevoerd om op Duits grondgebied begane oorlogsmisdadigers te berechten.

De inhoud van de verschillende begrippen behoeven geen nadere beschrijving.¹¹⁶ Het moge duidelijk zijn dat er immer sprake is van een aantasting van de lichamelijke en / of geestelijke

¹¹⁴ Zie hoofdstuk 2 voor een uitgebreidere beschrijving van de LRA.

¹¹⁵ Zie Otto Triffterer, p.140.

¹¹⁶ Voor een nadere beschrijving zie hoofdstuk 3.2.2.2.

integriteit van het slachtoffer, en een zekere mate van dwang aan de zijde van de dader.¹¹⁷ Dit wil niet zeggen dat er altijd sprake moet zijn van penetratie of zelfs maar lichamelijk contact:

“International criminal rules punish not only rape but also any serious sexual assault falling short of actual penetration. It would seem that the prohibition embraces all serious abuses of a sexual nature inflicted upon the physical and moral integrity of a person by means of coercion, threat of force or intimidation in a way that is degrading and humiliating for the victim’s dignity”.¹¹⁸

Alle beschrijvingen van de verschrikkingen die zich in Oeganda hebben afgespeeld en nog steeds afspelen wijzen erop dat leden van de LRA zich ook aan deze vorm van misdrijven tegen de menselijkheid schuldig maken. Waar kinderen systematisch worden verkracht of anderszins seksueel worden misbruikt ten einde hen en de andere kinderen te intimideren, daar is de dader individueel aansprakelijk naar internationaal recht.

4.3.6. Andere onmenselijke gedragingen

Zoals reeds vermeld in paragraaf 4.3. is de reeks misdrijven tegen de menselijkheid in beginsel niet-limitatief, nu vrijwel iedere codificatie de opsomming doet volgen van de toevoeging *or other inhumane acts*. Vereist is wel dat een dergelijke handeling minstens zo ernstig is als de andere als misdrijf tegen de menselijkheid beschreven categorieën en dat ze zwaar letsel moet toebrengen aan de lichamelijke of geestelijke integriteit van het slachtoffer, dan wel diens gezondheid of menselijke waardigheid aantasten.

Het valt niet mee een gedraging te verzinnen die aan deze voorwaarden voldoet en tegelijk niet valt te scharen onder de andere categorieën misdrijven tegen de menselijkheid. Gedacht kan worden aan het opzettelijk onthouden van voedsel of andere goederen die als primaire levensbehoeften kunnen worden aangemerkt. Ook het gedwongen tewerkstellen onder zeer slechte omstandigheden zou kunnen worden gezien als een 'andere onmenselijke behandeling'.

¹¹⁷ Zie Rwanda Tribunaal in *Akayesu*, ICTR-96-4-T, paragraaf 688.

¹¹⁸ Zie Joegoslavië Tribunaal in *Furundzija* (IT-95-17/1-T, 10 december 1998), paragraaf 186.

4.4. Conclusie

Misdrijven tegen de menselijkheid vormen een categorie misdrijven die wordt gekenmerkt door hun onmenselijke karakter. Een dergelijk misdrijf treft niet alleen het slachtoffer zelf, maar daarnaast ook de mensheid als geheel. Om deze reden is de dader op grond van het internationale recht individueel aansprakelijk: de internationale gemeenschap als geheel heeft belang bij bestrafing van deze dader. De voorwaarden waaraan een *communitatis delictum* moet voldoen om als misdrijf tegen de menselijkheid te kunnen worden bestempeld zijn derhalve zwaar. Zo moet het misdrijf op grote schaal dan wel op systematische wijze zijn begaan.

Ondanks deze zware bewijslast kan worden geconcludeerd dat een groot deel van de gruwelijkheden die in de afgelopen jaren onder verantwoordelijkheid van de LRA heeft plaatsgevonden, kan worden gekwalificeerd als misdrijven tegen de menselijkheid.

HOOFDSTUK 5 - VERVOLGINGSMOGELIJKHEDEN

5.1. Algemeen

In de voorgaande hoofdstukken is vastgesteld dat de leider van de *Lord's Resistance Army*, Joseph Kony, zich hoogstwaarschijnlijk schuldig heeft gemaakt aan het plegen van drie internationale misdrijven: misdrijven tegen de menselijkheid, oorlogsmisdrijven en foltering. Deze vaststelling heeft twee belangrijke consequenties. In de eerste plaats is Joseph Kony (of andere leden van de LRA) individueel aansprakelijk voor deze misdrijven onder volkenrecht. Dit betekent dat het volkenrecht, dat in essentie recht omvat dat slechts tussen staten geldt en zodoende ook slechts voor staten rechten en plichten in het leven roept, bij uitzondering een norm bevat voor individuele personen. De individuele dader van een internationaal misdrijf is derhalve rechtssubject in het volkenrecht. In de tweede plaats stelt het iedere staat als lid van de internationale gemeenschap in staat rechtsmacht te vestigen ten aanzien van deze internationale misdrijven en de dader hiervoor te vervolgen. Met name het tweede gevolg werpt de vraag op welke staat nu over kan en/of moet gaan tot vervolging. Met andere woorden, waar kunnen Joseph Kony en de zijnen voor de rechter worden gebracht?

Het uitgangspunt dat het volkenrecht iedere staat rechtsmacht verschaft ten aanzien van internationale misdrijven wil niet zeggen dat iedere staat ook daadwerkelijk willekeurige daders van dergelijke misdrijven op zijn grondgebied kan berechten. De staat die tot vervolging wil overgaan moet allereerst rechtsmacht vestigen. Het moet op enigerlei wijze duidelijk maken dat het de intentie heeft de dader(s) van internationale misdrijven te vervolgen. Bovendien moet vervolging in een land in overeenstemming zijn met de geldende wetten van dat land. Het is denkbaar dat de regelgeving van dat land voor een rechtmatige vervolging vereist dat het betreffende internationale misdrijf in de wet is omschreven. Kortom, de volkenrechtelijke mogelijkheid om rechtsmacht te vestigen en tot vervolging over te gaan wil nog niet zeggen dat vervolging in een bepaald land ook daadwerkelijk in overeenstemming met de wet van dat land is en dus mogelijk zou zijn.

5.2. Vervolging in Nederland – het legaliteitsbeginsel

Het uitgangspunt in het Nederlandse strafrecht is dat niemand kan worden vervolgd voor een gedraging die ten tijde van het plegen niet strafbaar is gesteld in een wet. Dit strafrechtelijk legaliteitsbeginsel staat als volgt omschreven in artikel 1 lid 1 van het Wetboek van Strafrecht:¹¹⁹ ‘Geen feit is strafbaar dan uit kracht van een daaraan voorafgegane wettelijke strafbepaling’. Vervolging van Joseph Kony zou volgens dit legaliteitsbeginsel slechts mogelijk zijn indien de Nederlandse strafwet de drie voornoemde misdrijven uitdrukkelijk heeft strafbaar gesteld, en deze strafbaarstelling reeds bestond ten tijde van het begaan van de misdrijven.

Ten aanzien van misdrijven tegen de menselijkheid geeft het legaliteitsbeginsel de meeste problemen. Misdrijven tegen de menselijkheid zijn namelijk als zodanig niet strafbaar gesteld in een formele wet. In de Wet Oorlogsstrafrecht Nederland (WOS) geldt de kwalificatie misdrijf tegen de menselijkheid weliswaar als een strafverzwarende omstandigheid, doch een zelfstandig delict is het niet. Men zou kunnen betogen dat commune delicten als moord, verkrachting, mishandeling *et cetera* zouden kunnen worden opgevat als misdrijven tegen de menselijkheid, doch de strikte aanhanger van het legaliteitsbeginsel zal daartegenin brengen dat deze commune delicten de lading van misdrijven tegen de menselijkheid niet dekt, en derhalve niet voldoet aan het vereiste van een voldoende nauwkeurige wettelijke omschrijving.

Desalniettemin is het niet volledig uitgesloten dat een Nederlandse rechter vervolging voor een misdrijf tegen de menselijkheid zal toestaan, ondanks het ontbreken van een wettelijke omschrijving. Het uitgangspunt is dan dat de gedraging strafbaar is volgens het internationaal gewoonterecht, en dat op basis van dit gewoonterecht de dader kan worden vervolgd.

Een dergelijke redenering is echter zeer omstreden, en komt neer op een ‘*overruling*’ van het nationale strafrecht (in het bijzonder het legaliteitsbeginsel) door het internationaal gewoonterecht. Een vervolging enkel en alleen op grond van internationaal gewoonterecht heeft in Nederland tot op heden niet plaatsgevonden. Een indicatie dat dit toch tot de mogelijkheden behoort bevat de beschikking die het Gerechtshof Amsterdam onlangs deed in

de zaak Bouterse. Het Hof gelastte het OM Bouterse te vervolgen op grond van de Uitvoeringswet Folteringverdrag 1988 voor feiten die ten tijde van het begaan ervan (1980) nog niet waren strafbaar gesteld in het Nederlandse recht. De redenering van het Hof komt erop neer dat het feit reeds strafbaar was in het volkenrechtelijk gewoonterecht, en daarom voldoet aan het legaliteitsvereiste. Deze redenering doet het vermoeden rijzen dat het internationaal gewoonterecht wel degelijk een grondslag kan vormen voor vervolging. De uitspraak van het Hof is echter omstreden, en kan slechts dienen als aanwijzing dat de Nederlandse rechter wellicht bereid is daders van internationale misdrijven te vervolgen op grond van het internationaal gewoonterecht. Tot die tijd lijkt een vervolging in Nederland voor misdrijven tegen de menselijkheid onwaarschijnlijk.

Oorlogsmisdrijven zijn strafbaar gesteld in de voornoemde Wet Oorlogsstrafrecht Nederland en het Buitengewoon Besluit Oorlogsstrafrecht (BBO). Deze regelgeving is in werking getreden in 1952. Ervan uitgaande dat Joseph Kony zou worden vervolgd voor oorlogsmisdrijven vanaf 1989, lijkt vervolging voor oorlogsmisdrijven in Nederland mogelijk. Onderscheid moet echter gemaakt worden tussen oorlogsmisdrijven in internationale conflicten en interne conflicten. Op grond van een uitspraak van de Hoge Raad van 11 november 1997 in de zaak *Knezevic*, komt aan de Nederlandse rechter rechtsmacht toe voor de vervolging van individuen voor handelingen in een intern gewapend conflict waarbij Nederland niet betrokken is.

Vervolging voor foltering lijkt eveneens mogelijk. Foltering is als zelfstandig internationaal misdrijf al vanaf de zeventiger jaren door de internationale gemeenschap erkend. In 1984 is het Anti-Folterverdrag ondertekend, en in de Nederlandse wetgeving geïmplementeerd middels de Uitvoeringswet Folteringsverdrag in 1988 (inwerking getreden op 20 januari 1989). Aan vereiste van 'voorafgegane wettelijke strafbepaling' is dus voldaan vanaf die datum. Joseph Kony kan derhalve in Nederland worden vervolgd op grond van de Uitvoeringswet Folteringsverdrag 1988.

¹¹⁹ Zie tevens artikel 16 van de Grondwet.

5.3. *Vervolgingsverplichting*

Op gespannen voet met het legaliteitsbeginsel zoals dat in de Nederlandse rechtsorde geldt, staat de uit het volkenrecht afkomstige verplichting om tot vervolging van de dader van een internationaal misdrijf over te gaan. Deze verplichting wordt dikwijls naast universele rechtsmacht en individuele aansprakelijkheid gezien als derde gevolg van de kwalificatie van een feit als internationaal misdrijf. Indien een dergelijke verplichting voor staten om tot vervolging over te gaan bestaat, zou dat betekenen dat het volkenrecht direct botst met het nationale recht van die staten die het legaliteitsbeginsel kennen en de betreffende misdrijven niet als zodanig hebben strafbaar gesteld.

Hierbij dient te worden opgemerkt dat deze verplichting niet gelijk is ten aanzien van de verschillende internationale misdrijven. Zij kan in theorie variëren van een aansporing om een bepaald misdrijf in het nationale rechtstelsel strafbaar te stellen tot de absolute verplichting om ieder internationaal misdrijf te onderzoeken en te vervolgen, en de dader te bestraffen, waar deze ook zijn daad heeft begaan, en waar hij zich ook moge bevinden.

Met betrekking tot oorlogsmisdrijven bestaat er nog geen consensus over de vraag of staten een absolute verplichting hebben om de dader te vervolgen.¹²⁰

Een dergelijke verplichting is ten aanzien van misdrijven tegen de menselijkheid aannemelijker.¹²¹

Ten aanzien van foltering bestaat de verplichting zonder twijfel. Opgemerkt dient te worden dat het Anti-Folterverdrag een vervolgingsverplichting oplegt aan staten op welks grondgebied een vermeende dader van een daad van foltering zich ophoudt. Daarnaast is deze verplichting tevens vastgelegd in de 1985 *Inter-American Convention to Prevent and Punish Torture* ("*Inter-American Torture Convention*"). Mocht Joseph Kony derhalve aanwezig zijn op Nederlands territorium, dan rust er op de Nederlandse autoriteiten een plicht hem te vervolgen voor foltering.¹²²

¹²⁰ Jann Kleffner, *Conflict related crimes under international law: Legal obligations to prosecute?*, p. 34.

¹²¹ *Ibid.* p. 38.

5.4. Vervolging in andere landen

5.4.1. Oeganda en Soedan

De vraag in hoeverre Joseph Kony in Oeganda dan wel in Soedan kan worden vervolgd, is afhankelijk van het interne rechtsstelsel van beide staten. Net zoals het legaliteitsbeginsel zich in Nederland in beginsel verzet tegen vervolging op grond van het volkenrechtelijk gewoonterecht, zo zou er in Oeganda respectievelijk Soedan eveneens sprake kunnen zijn van een belemmering van nationaalrechtelijke aard. Beantwoording van de vraag of Joseph Kony in een van beide landen kan worden vervolgd vereist dan ook een nauwkeurige studie van het materiële en procesrechtelijke strafrecht van beide staten, een studie die het bestek van dit advies te buiten gaat.

5.4.2. België

Anders dan in Nederland kent het Belgische recht geen fundamentele beperkingen ten aanzien van strafrechtelijke vervolgingen van daders van internationale misdrijven. Sterker nog, het kent een formele wet die eenieder (iedere *partie civile*) het recht geeft de onderzoeksrechter te verzoeken een gerechtelijk vooronderzoek te starten met betrekking tot internationaal misdrijven die tevens een ernstige inbreuk op een van de Geneefse Conventies of de Additionele Protocollen vormen (Wet van 16 juni 1993). Het is hierbij irrelevant of de vermeende dader zich op Belgisch territorium bevindt of niet.

Daarnaast heeft de wet terugwerkende kracht, zodat ook internationale misdrijven voor juni 1993 middels de wet kunnen worden vervolgd. Deze terugwerkende kracht vloeit voort uit de veronderstelling dat ernstige inbreuken op de Geneefse Conventies of een der Additionele Protocollen reeds internationaal gewoonterecht waren voor 1993.

Op 10 februari 1999 is artikel 1 lid 2 van bovengenoemde wet gewijzigd en het toepassingsgebied van het artikel uitgebreid met misdrijven tegen de menselijkheid. Hierdoor

¹²² *Ibid.* p.51.

is het mogelijk ook deze misdrijven in België te vervolgen op grond van universele rechtsmacht.¹²³

Kortom, voor zover de misdaden van Joseph Kony kunnen worden gekwalificeerd als ernstige inbreuken op de Geneefse Conventies of een der Additionele Protocolen dan wel als misdrijven tegen de menselijkheid, kunnen ze worden vervolgd onder Belgisch recht. Iedere ‘civiele partij’ kan een dergelijke vervolging entameren.

Het is echter zeer de vraag of deze wet en de mogelijk daaruit volgende praktijk van vervolgingen van misdadigers uit alle windstreken door Belgische autoriteiten in overeenstemming is met regels van het volkenrecht.¹²⁴

5.5. Vervolging door een internationaal tribunaal

5.5.1. VN Tribunalen

In het afgelopen decennium zijn veel internationale misdrijven berecht voor *ad hoc* tribunalen van de Verenigde Naties. Deze tribunalen (het Joegoslavië Tribunaal en het Rwanda Tribunaal) zijn opgericht middels een beslissing van de Veiligheidsraad op grond van hoofdstuk VII van het Handvest van de Verenigde Naties, en hebben rechtsmacht ten aanzien van in de statuten omschreven internationale misdrijven. Vervolgingen vinden plaats naar aanleiding van een bepaald conflict en voornamelijk op basis van het internationale gewoonterecht, nu de tribunalen en hun statuten eerst in het leven werden geroepen na of in de loop van het conflict. In de nabije toekomst zullen vergelijkbare *ad hoc* tribunalen daders van internationale misdrijven vervolgen in Sierra Leone en Cambodja.

¹²³ Wet inzake de strafrechtelijke vervolging van ernstige inbreuken op het internationaal humanitaire recht van 10 februari 1999.

¹²⁴ In een recente zaak die door de Democratische Republiek Congo tegen België werd aangespannen bij het Internationaal Gerechtshof, beweerde Congo dat deze wet in strijd is met het volkenrecht, in het bijzonder artikel 2 lid 1 van het Handvest van de Verenigde Naties. In het geval het Internationaal Gerechtshof deze opvatting niet onderschrijft, zou het mogelijk zijn om een zaak tegen Joseph Kony aan te spannen in België. (bron: ICJ General List, No.121, Democratic Republic of Congo v. Belgium, Application filed in the Registry of the Court on 17 October 2000.)

Vervolging van Joseph Kony door een dergelijk VN *ad hoc* tribunaal is niet waarschijnlijk. De bestaande tribunalen hebben een rechtsmacht die is beperkt tot het gebied waar het conflict zich voordoet of heeft voorgedaan, en daaronder valt in geen geval Oeganda (of Soedan). De enige wijze waarop berechting voor een VN tribunaal plaats zou kunnen hebben is indien een dergelijk tribunaal speciaal voor Oeganda wordt opgericht.

5.5.2. Permanente Strafhof

Naast de *ad hoc* tribunalen van de VN is er een internationaal tribunaal in het leven geroepen dat los van de staten over kan gaan tot vervolging van daders van internationale misdrijven. Dit tribunaal, het Permanente Strafhof te Den Haag, is echter nog niet operationeel, en kent een beperkte bevoegdheid. Zo zal het slechts feiten kunnen berechten die zijn begaan na de inwerkingtreding van het Permanent Strafhof (vanaf het moment dat 60 staten het Rome Statuut hebben geratificeerd). Daarnaast is het Hof onbevoegd kennis te nemen van misdrijven die zijn begaan door een onderdaan van een staat op het eigen territorium. Deze tweede beperking leidt uitzondering indien de betreffende staat niet in staat of niet bereid is om de dader te vervolgen.

Voor vervolging van Joseph Kony door het Permanente Strafhof betekent dit dat slechts toekomstige internationale misdrijven kunnen worden vervolgd, en alleen als vervolging in Oeganda zelf niet in de rede ligt.

5.6. Conclusie

In dit hoofdstuk is gebleken dat tussen de kwalificatie van een feit als ‘internationaal misdrijf’ en de daadwerkelijke vervolging van de dader nog enkele lastige obstakels kunnen liggen. Desalniettemin behoort vervolging van Joseph Kony zeker tot de mogelijkheden. De meeste kans op succes biedt een vervolging in België, nu dit land een wet in het leven heeft geroepen die voorziet in vervolging van daders van internationale misdrijven waar ook begaan, en waar de dader zich op dat moment ook ophoudt. Het is echter onduidelijk in hoeverre deze wet de toets van het volkenrecht kan doorstaan.

Vervolging in het eigen land (Oeganda) of in Soedan hangt voor een belangrijk deel af van de nationale wetten van dat land.

Succes van vervolging in Nederland verschilt per misdrijf. Een vervolging ten aanzien van misdrijven tegen de menselijkheid is het minst kansrijk. Vervolging voor oorlogsmisdrijven en voor foltering hebben de meeste kans van slagen. Hierbij dient te worden opgemerkt dat de rechtspraktijk ten aanzien van vervolgingen van internationale misdrijven in Nederland uitermate schaars is.

Vervolging door een internationaal tribunaal is zeer beperkt mogelijk. Alleen het nog niet operationele Permanente Strafhof te Den Haag zou rechtsmacht kunnen hebben, doch slechts onder de voorwaarde dat Oeganda zelf niet tot vervolging overgaat, en dan zou vervolging en berechting alleen ten aanzien van in de toekomst begane misdrijven mogelijk zijn.

ANNEX I

GENEVA (“RED CROSS”) CONVENTIONS

(Geneva, 12 August 1949)

(Stb. 1949 Nrs. 246-249)

Common article 3

In the case of armed conflict not of an international character occurring in the territory of one of the High Contracting Parties, each Party to the conflict shall be bound to apply, as a minimum, the following provisions:

(1) Persons taking no active part in the hostilities, including members of armed forces who have laid down their arms and those placed *hors de combat* by sickness, wounds, detention, or any other cause, shall in all circumstances be treated humanely, without any adverse distinction founded on race, colour, religion or faith, sex, birth or wealth, or any other similar criteria.

To this end the following acts are and shall remain prohibited at any time and in any place whatsoever with respect to the above-mentioned persons:

- (a) violence to life and person, in particular murder of all kinds, mutilation, cruel treatment and torture;
- (b) taking of hostages;
- (c) outrages upon personal dignity, in particular humiliating and degrading treatment;
- (d) the passing of sentences and the carrying out of executions without previous judgement pronounced by a regularly constituted court, affording all the judicial guarantees which are recognised as indispensable by civilised peoples.

(2) The wounded and sick shall be collected and cared for.

An impartial humanitarian body, such as the International Committee of the Red Cross, may offer its services to the Parties to the conflict.

Amsterdam International Law Clinic

The Parties to the conflict should further endeavour to bring into force, by means of special agreements, all or part of the other provisions of the present Convention.

The application of the preceding provisions shall not affect the legal status of the Parties to the conflict.

ANNEX II

STATUTE OF THE INTERNATIONAL CRIMINAL COURT

(as corrected by the procès-verbaux of 10 November 1998 and 12 July 1999)

Article 8

War crimes

1. The Court shall have jurisdiction in respect of war crimes in particular when committed as part of a plan or policy or as part of a large-scale commission of such crimes.

2. For the purpose of this Statute, ‘war crimes’ means:

(a) Grave breaches of the Geneva Conventions of 12 August 1949, namely, any of the following acts against persons or property protected under the provisions of the relevant Geneva Convention:

(i) Wilful killing;

(ii) Torture or inhuman treatment, including biological experiments;

(iii) Wilfully causing great suffering, or serious injury to body or health;

(iv) Extensive destruction and appropriation of property, not justified by military necessity and carried out unlawfully and wantonly;

(v) Compelling a prisoner of war or other protected person to serve in the forces of a hostile Power;

(vi) Wilfully depriving a prisoner of war or other protected person of the rights of fair and regular trial;

(vii) Unlawful deportation or transfer or unlawful confinement;

(viii) Taking of hostages.

(b) Other serious violations of the laws and customs applicable in international armed conflict, within the established framework of international law, namely, any of the following acts:

- (i) Intentionally directing attacks against the civilian population as such or against individual civilians not taking direct part in hostilities;
- (ii) Intentionally directing attacks against civilian objects, that is, objects which are not military objectives;
- (iii) Intentionally directing attacks against personnel, installations, material, units or vehicles involved in humanitarian assistance or peacekeeping mission in accordance with the Charter of the United Nations, as long as they are entitled to the protection given to civilians or civilian objects under the international law of armed conflict;
- (iv) Intentionally launching an attack in the knowledge that such attack will cause incidental loss of life or injury to civilians or damage to civilian objects or widespread, long-term and severe damage to the natural environment which would be clearly excessive in relation to the concrete and direct overall military advantage anticipated;
- (v) Attacking or bombarding, by whatever means, towns, villages, dwellings or buildings which are undefended and which are not military objectives;
- (vi) Killing or wounding a combatant who, having laid down his arms or having no longer means of defence, has surrendered at discretion;
- (vii) Making improper use of a flag of truce, of the flag or of the military insignia and uniform of the enemy or of the United Nations, as well as of the distinctive emblems of the Geneva Conventions, resulting in death or serious personal injury;
- (viii) The transfer, directly or indirectly, by the Occupying Power of parts of its own civilian population into the territory it occupies, or the deportation or transfer of all or parts of the population of the occupied territory within or outside this territory;
- (ix) Intentionally directing attacks against buildings dedicated to religion, education, art, science or charitable purposes, historic monuments, hospitals and places where the sick and wounded are collected, provided they are not military objectives;
- (x) Subjecting persons who are in the power of an adverse party to physical mutilation or to medical or scientific experiments of any kind which are neither justified by the medical, dental or hospital treatment of the person concerned

nor carried out in his or her interest, and which cause death to or seriously endanger the health of such person or persons;

(xi) Killing or wounding treacherously individuals belonging to the hostile nation or army;

(xii) Declaring that no quarter will be given;

(xiii) Destroying or seizing the enemy's property unless such destruction or seizure be imperatively demanded by the necessities of war;

(xiv) Declaring abolished, suspended or inadmissible in a court of law the rights and actions of the nationals of the hostile party;

(xv) Compelling the nationals of the hostile party to take part in the operations of war directed against their own country, even if they were in the belligerent's service before the commencement of the war;

(xvi) Pillaging a town or place, even when taken by assault;

(xvii) Employing poison or poisoned weapons;

(xviii) Employing asphyxiating, poisonous or other gases, and all analogous liquids, materials or devices;

(xix) Employing bullets which expand or flatten easily in the human body, such as bullets with a hard envelope which does not entirely cover the core or is pierced with incisions;

(xx) Employing weapons, projectiles and material and methods of warfare which are of a nature to cause superfluous injury or unnecessary suffering or which are inherently indiscriminate in violation of the international law of armed conflict, provided that such weapons, projectiles and material and methods of warfare are the subject of a comprehensive prohibition and are included in an annex to this Statute, by an amendment in accordance with the relevant provisions set forth in articles 121 and 123;

(xxi) Committing outrages upon personal dignity, in particular humiliating and degrading treatment;

(xxii) Committing rape, sexual slavery, enforced prostitution, forced pregnancy, as defined in article 7, paragraph 2 (f), enforced sterilisation, or any other form of sexual violence also constituting a grave breach of the Geneva Conventions;

- (xxiii) Utilizing the presence of a civilian or other protected person to render certain points, areas or military forces immune from military operations;
 - (xxiv) Intentionally directing attacks against buildings, material, medical units and transport, and personnel using the distinctive emblems of the Geneva Conventions in conformity with international law;
 - (xxv) Intentionally using starvation of civilians as a method of warfare by depriving them of objects indispensable to their survival, including wilfully impeding relief supplies as provided for under the Geneva Conventions;
 - (xxvi) Conscripting or enlisting children under the age of fifteen years into the national armed forces or using them to participate actively in hostilities.
- (c) In the case of an armed conflict not of an international character, serious violations of article 3 common to the four Geneva Conventions of 12 August 1949, namely, any of the following acts committed against persons taking no active part in the hostilities, including members of armed forces who have laid down their arms and those placed *hors de combat* by sickness, wounds, detention or any other cause:
- (i) Violence to life and person, in particular murder of all kinds, mutilation, cruel treatment and torture;
 - (ii) Committing outrages upon personal dignity, in particular humiliating and degrading treatment;
 - (iii) Taking of hostages;
 - (iv) The passing of sentences and the carrying out of executions without previous judgement pronounced by a regularly constituted court, affording all judicial guarantees which are generally recognised as indispensable.
- (d) Paragraph 2 (c) applies to armed conflicts not of an international character and thus not apply to situations of internal disturbances and tensions, such as riots, isolated and sporadic acts of violence or other acts of a similar nature.
- (e) Other serious violations of the laws and customs applicable in armed conflicts not of an international character, within the established framework of international law, namely, any of the following acts:
- (i) Intentionally directing attacks against the civilian population as such or against individual civilians not taking direct part in hostilities;

- (ii) Intentionally directing attacks against buildings, material, medical units and transport, and personnel using the distinctive emblems of the Geneva Conventions in conformity with international law;
 - (iii) Intentionally directing attacks against personnel, installations, material, units or vehicles involved in a humanitarian assistance or peacekeeping mission in accordance with the Charter of the United Nations, as long as they are entitled to the protection given to civilians or civilian objects under the international law of armed conflict;
 - (iv) Intentionally directing attacks against buildings dedicated to religion, education, art, science or charitable purposes, historic monuments, hospitals and places where the sick and wounded are collected, provided they are not military objectives;
 - (v) Pillaging a town or place, even when taken by assault;
 - (vi) Committing rape, sexual slavery, enforced prostitution, forced pregnancy, as defined in article 7, paragraph 2 (f), enforced sterilisation, or any other form of sexual violence also constituting a serious violation of article 3 common to the four Geneva Conventions;
 - (vii) Conscripting or enlisting children under the age of fifteen years into armed forces or groups or using them to participate actively in hostilities;
 - (viii) Ordering the displacement of the civilian population for reasons related to the conflict, unless the security of the civilians involved or imperative military reasons so demand;
 - (ix) Killing or wounding treacherously a combatant adversary;
 - (x) Declaring that no quarter will be given;
 - (xi) Subjecting persons who are in the power of another party to the conflict to physical mutilation or to medical or scientific experiments of any kind which are neither justified by the medical, dental or hospital treatment of the person concerned nor carried out in his or her interest, and which cause death to or seriously endanger the health of such person or persons;
 - (xii) Destroying or seizing the property of an adversary unless such destruction or seizure be imperatively demanded by the necessities of the conflict.
- (f) Paragraph 2 (e) applies to armed conflicts not of an international character and thus not apply to situations of internal disturbances and tensions, such as riots, isolated

and sporadic acts of violence or other acts of a similar nature. It applies to armed conflict between governmental authorities and organised armed groups or between such groups.

3. Nothing in paragraph 2 (c) and (e) shall affect the responsibility of a Government to maintain or re-establish law and order in the State or to defend the unity and territorial integrity of the State, by all legitimate means.

ANNEX III

STATUTE OF THE INTERNATIONAL CRIMINAL COURT

Article 7

Crimes against humanity

1. For the purpose of this Statute, "crime against humanity" means any of the following acts when committed as a part of a widespread or systematic attack directed against any civilian population, with knowledge of the attack:

- (a) Murder;
- (b) Extermination;
- (c) Enslavement;
- (d) Deportation or forcible transfer of population;
- (e) Imprisonment or other severe deprivation of physical liberty in violation of fundamental rules of international law;
- (f) Torture;
- (g) Rape, sexual slavery, enforced prostitution, forced pregnancy, enforced sterilization, or any other form of sexual violence of comparable gravity;
- (h) Persecution against any identifiable group or collectivity on political, racial, national, ethnic, cultural, religious, gender as defined in paragraph 3, or other grounds that are universally recognised as impermissible under international law, in connection with any act referred to in this paragraph or any crime within the jurisdiction of the Court;
- (i) Enforced disappearance of persons;
- (j) The crime of apartheid;
- (k) Other inhumane acts of a similar character intentionally causing great suffering, or serious injury to body or to mental health.

2. For the purpose of paragraph 1:

- (a) “Attack directed against any civilian population” means a course of conduct involving the multiple commission of acts referred to in paragraph 1 against any civilian population, pursuant to or in furtherance of a State or organisational policy to commit such attack;
- (b) “Extermination” includes the intentional infliction of conditions of life, *intern alia* the deprivation of access to food and medicine, calculated to bring about the destruction of part of a population;
- (c) “Enslavement” means the exercise of any or all of the powers attaching to the right of ownership over a person and includes the exercise of such power in the course of trafficking in persons, in particular women and children;
- (d) “Deportation or forcible transfer of population” means forced displacement of the persons concerned by expulsion or other coercive acts from the area in which they are lawfully present, without grounds permitted under international law;
- (e) “Torture” means the intentional infliction of severe pain or suffering, whether physical or mental, upon a person in the custody or under the control of the accused; except that torture shall not include pain or suffering arising only from, inherent in or incidental to lawful sanctions;
- (f) “Forced pregnancy” means the unlawful confinement of a woman forcibly made pregnant, with the intent of affecting the ethnic composition of any population or carrying out other grave violations of international law. This definition shall not in any way be interpreted as affecting national laws relating to pregnancy;
- (g) “Persecution” means the intentional and severe deprivation of fundamental rights contrary to international law by reason of the identity of the group or collectivity;
- (h) “The crime of apartheid” means inhumane acts of a character similar to those referred to in paragraph 1, committed in the context of an institutionalised regime of systematic oppression and domination by one racial group over any other racial group or groups and committed with the intention of maintaining that regime;
- (i) “Enforced disappearance of persons” means the arrest, detention or abduction of persons by, or with the authorisation, support or acquiescence of, a State or a political organisation, followed by a refusal to acknowledge that deprivation of freedom or to give information on the fate or whereabouts of those persons, with the intention of removing them from the protection of the law for a prolonged period of time.

3. For the purpose of this Statute, it is understood that the term “gender” refers to the two sexes, male and female, within the context of society. The term “gender” does not indicate any meaning different from the above.